Хмельницький національний університет
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК»

Галузь знань - 05 Соціальні та поведінкові науки
Шифр і назва галузі знань
Спеціальність - 053 Психологія
Шифр і назва спеціальності

Шифр_____
номер залікової книжки

Виконала: студентка II курсу, групи ППмз-22-2 _____Наталія СІРМАН
Підпис Ініціали, прізвище

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент_____ Людмила ДЖИГУН
Підпис Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:
Зав. кафедри психології та педагогіки
доктор психологічних наук, професор _____ Таїсія КОМАР
Підпис Ініціали, прізвище

_____ _____ 20__ р.

Хмельницький, 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *здоров'я, психології, фізичної культури та спорту*
Кафедра *психології та педагогіки*
Освітній рівень *другий (магістерський)*
Галузь знань *05 Соціальні та поведінкові науки*
Спеціальність *053 Психологія*
Освітня програма *освітньо-професійна програма «Психологія»*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри психології та педагогіки
_____ Євген ПОТАПЧУК
підпис
протокол № 5 від 19 грудня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Наталії СІРМАН

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Психологічні особливості репродуктивної поведінки жінок»
Керівник кваліфікаційної роботи: Людмила Джигун, кандидат педагогічних наук, доцент
Затверджено наказом ректора університету від 15.серпня 2023 р. № 30
2. Строк подання студентом роботи на кафедру 08 грудня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс психодіагностичних методик на дослідження репродуктивної поведінки.
4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок; теоретичний аналіз поняття репродуктивна поведінка в соціально-психологічних дослідженнях; Загальна структура психологічної складової репродуктивної поведінки; висновки до розділу. Розділ 2. Емпіричне дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок; організація та проведення емпіричного дослідження; результати емпіричного дослідження; програма тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки, висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 19 грудня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об’єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 02.01.2023 р.	Виконано
2	Визначення методологічних і теоретичних засад дослідження. З’ясування актуальності проблеми.	До 03.03.2023 р.	Виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01.09.2023 р.	Виконано
4	І розділ кваліфікаційної роботи.	До 10.09.2023 р.	Виконано
5	ІІ розділ кваліфікаційної роботи.	До 01.10.2023 р.	Виконано
6	Загальні висновки.	До 01.11.2023 р.	Виконано
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 01.12.20213 р.	Виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	_____ 2023р.	Виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	_____2023 р.	Виконано

Здобувач _____ Наталія СІРМАН

Керівник роботи _____ Людмила ДЖИГУН

АНОТАЦІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Тема кваліфікаційної роботи «Психологічні особливості репродуктивної поведінки жінок»

Здобувач Наталія СІРМАН

Керівник Людмила ДЖИГУН

Кваліфікаційна робота включає 78 сторінок, 4 таблиці, 8 рисунків, перелік джерел посилання із 56 найменувань.

Ключові слова: репродуктивна поведінка, жінка, психологія, особливості, мотивація, цінності, ставлення, переживання, емоції.

Об’єкт дослідження – репродуктивна поведінка.

Предмет дослідження – психологічні особливості репродуктивної поведінки жінок.

За результатами дослідження з’ясовано поняття репродуктивної поведінки в соціально-психологічних дослідженнях, охарактеризовано загальну структуру психологічної складової репродуктивної поведінки, здійснено емпіричне дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок, розроблено програму тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки.

Одержані результати дослідження можуть бути використані фахівцями в лікувальних, реабілітаційних центрах, жіночих консультаціях, у психологічному консультуванні жінок, а також при викладанні дисципліни «Сімейне консультування» та «Перинатальна психологія».

Дипломник _____ Наталія СІРМАН

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 08 грудня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 6

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК…….. 10

1.1 Теоретичний аналіз поняття репродуктивна поведінка в соціально-психологічних дослідженнях…… 10

1.2 Сучасна проблематика дослідження репродуктивної поведінки…… 20

1.3 Загальна структура психологічної складової репродуктивної поведінки ……. 28

Висновки до розділу……..….. 36

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК…… 37

2.1 Організація проведення емпіричного дослідження ……... 37

2.2 Результати емпіричного дослідження . …… 42

2.3 Програма тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки ……... 58

Висновки до розділу…… 68

ВИСНОВКИ…… 69

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ……... 72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема психологічних проявів репродуктивної поведінки жінок в сучасних сім'ях є дуже актуальною в сучасному світі. З одного боку, зростання рівня освіти та розвитку кар'єри для жінок стає все більш важливими цілями. З іншого боку, багато жінок також мають бажання мати дітей та створювати сім'ю.

Проте, зміна соціальних умов та стереотипів в суспільстві може впливати на репродуктивну поведінку жінок. Зокрема, зростання вартості життя та ризиків, пов'язаних з народженням дитини, може змушувати жінок відкладати вагітність на потім або взагалі відмовлятися від неї. Крім того, зміна стереотипів щодо ролей чоловіків та жінок у сім'ї може призводити до того, що жінки віддають перевагу кар'єрі над материнством. Також варто зазначити, що психологічний стан жінок може впливати на їх репродуктивну поведінку. Стрес, депресія та інші психологічні проблеми можуть впливати на бажання мати дитину або на здатність до вагітності та пологів.

У цьому напрямку проводилися різноманітні дослідження, які досліджували психологічні аспекти репродуктивної поведінки жінок. Зокрема, дослідження проводились щодо впливу стереотипів на репродуктивну поведінку жінок, таких як роль матері та кар'єри. Також досліджувався зв'язок між психологічним станом жінок та їх репродуктивною поведінкою, включаючи бажання мати дитину, здатність до вагітності та пологів, а також використання методів контрацепції.

Дослідження проводились також щодо впливу економічних та соціальних умов на репродуктивну поведінку жінок. Наприклад, досліджувалась залежність між економічним статусом та бажанням мати дитину, а також вплив соціальних умов на використання методів контрацепції та вибір методу. Крім того, проводилися дослідження щодо впливу культурних та релігійних факторів на репродуктивну поведінку

жінок. Наприклад, досліджувалась залежність між релігійними переконаннями та використанням методів контрацепції, а також вплив культурних стереотипів на бажання мати дитину та вибір методу контрацепції.

Усі ці дослідження спрямовані на розуміння психологічних факторів, які впливають на репродуктивну поведінку жінок, та можуть допомогти у створенні ефективних стратегій для підтримки репродуктивного здоров'я жінок та створення сприятливих умов для створення сім'ї.

Отже, дослідження психологічних проявів репродуктивної поведінки жінок у сучасних сім'ях є дуже важливим для розуміння соціальних та психологічних факторів, які впливають на репродуктивну поведінку жінок. Це може допомогти розробляти ефективні стратегії для підтримки репродуктивного здоров'я жінок та створення сприятливих умов для створення сім'ї.

Об’єктом дослідження є репродуктивна поведінка.

Предметом дослідження є психологічні особливості репродуктивної поведінки жінок.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок.

Відповідно до мети дослідження були визначені наступні його **завдання:**

1. Проаналізувати поняття репродуктивної поведінки в соціально-психологічних дослідженнях та з’ясувати сучасну проблематику дослідження репродуктивної поведінки.

2. Охарактеризувати загальну структуру психологічної складової репродуктивної поведінки.

3. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок.

4. Розробити програму тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки.

Гіпотеза дослідження: з’ясування психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок сприятиме розробці програми тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки.

Для реалізації поставлених завдань нами був використаний комплекс **методів дослідження:**

теоретичні (аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження);

емпіричні (спостереження, бесіда, діагностичні методики: «Рольовий опитувальник дітородіння» (РОД), методика дослідження репродуктивної установки «Факти, пов'язані з народженням дитини в сім'ї», опитувальник самовідношення, методика діагностики особистісної зрілості, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча;

методи кількісної та якісної обробки даних.

Практичне значення дослідження виявляється в можливості застосування психологами розробленої нами програми тренінгу розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок. Результати дослідження можуть бути використані фахівцями в лікувальних, реабілітаційних центрах, жіночих консультаціях, у психологічному консультуванні жінок, а також при викладанні дисципліни «Сімейне консультування» та «Перинатальна психологія».

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалось на базі Хмельницького національного університету та Хмельницького міського перинатального центру, Жіноча консультація № 1.

Апробація результатів дослідження відбувалась шляхом публікації статті на тему: «Вивчення взаємозв'язку репродуктивної поведінки та психосоціального благополуччя жінок» (подано до друку) та тез конференції на тему «Вивчення впливу оточення, підтримки та ставлення суспільства до

материнства на репродуктивну поведінку», на науковому семінарі з доповіддю «Вплив психологічних факторів на репродуктивну поведінку жінок: аналіз сучасних тенденцій».

Структура роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (57 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 78 сторінок машинописного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК

1.1 Теоретичний аналіз поняття репродуктивна поведінка в соціально-психологічних дослідженнях

На сьогодні різні науки, такі як демографія, культурологія, медицина, етнографія, економіка, психологія, соціологія, соціобіологія, етологія та етносоціологія, займаються вивченням та передбаченням репродуктивної поведінки особистості. Кожна з цих наук використовує власний набір понять та теоретичних основ для цього дослідження. Проте в психологічній літературі термін «репродуктивна поведінка» застосовується рідко і зазвичай без попередньої конкретизації.

Саме використання словосполучення «репродуктивна поведінка особистості» у психологічних дослідженнях викликає деякі труднощі. По-перше, поняття «поведінка» в психології, особливо в історії вітчизняної психології, найчастіше змінювало свій зміст. По-друге, різні галузі науки називають процес відтворення людини різними термінами, такими як «репродуктивна поведінка», «прокреативна поведінка», «генеративна поведінка», «демографічна поведінка» тощо.

Оскільки наукова література містить різноманітні підходи до термінології, важливо обрати власний термінологічний підхід для подальших досліджень, враховуючи наявний науковий досвід. Спершу доцільно провести аналіз поняття «поведінка», а потім розглянути можливість використання терміна «репродуктивна» у контексті процесів відтворення людини. Таким чином, буде створено робоче визначення «репродуктивної поведінки», яке послужить основою для подальшого вивчення її психологічної складової.

У психології традиційно під поведінкою розуміють зовнішні вияви психічної активності людини. Поведінка відділяється від свідомості, яка включає внутрішні, особисті переживання. Факти поведінки та факти свідомості відрізняються за методом їх виявлення: поведінка може бути спостережена ззовні, а свідомі процеси відбуваються всередині особистості і доступні для спостереження лише через самоспостереження.

Серед видів поведінкових актів розрізняють:

- ✓ Зовнішні вияви фізіологічних процесів, що пов'язані зі станами, діяльністю та спілкуванням людей.
- ✓ Окремі рухи та жести.
- ✓ Дії – це акти поведінки, які мають певний смисл або значення.
- ✓ Учинки – найбільші акти поведінки, які визначаються соціальними нормами, стереотипами, взаєминами, власною оцінкою та самосвідомістю.

Ці відмінності між поведінкою та свідомістю дозволяють психологам розділити та досліджувати зовнішні вияви людської діяльності, а також внутрішні психічні процеси, які відбуваються у суб'єкта.

У психології традиційне дослідження соціальної поведінки особистості було розпочате завдяки працям, що відповідали психоаналізу та біхевіоризму. Психоаналітичний підхід у соціально-психологічній теорії ґрунтується на дослідженнях З. Фройда, засновника психоаналізу, та В. Мак-Дугалла, що досліджував інстинктивні аспекти соціальної поведінки.

Книга В. Мак-Дугалла «Вступ до соціальної психології» (1908 рік) вважається важливою в історії соціальної психології, оскільки вона встановила цю галузь як самостійну дисципліну. Згідно з теорією Мак-Дугалла, цілеспрямовані інтуїтивні прагнення, виражені емоціями, впливають на індивідуальну свідомість та визначають як індивідуальну, так і суспільну поведінку.

На початку XX століття з'являється нова наукова концепція - біхевіоризм, яка визначила поведінку як головний об'єкт спостереження та дослідження в психології. Вчені Б. Скіннер та Дж. Уотсон визначили поняття «поведінка» як послідовність реакцій, які можна спостерігати ззовні. Це дозволило розглядати, як індивід адаптується до свого оточення. Теорія біхевіоризму виходить за межі психології і знаходить застосування у суспільних науках.

Один з засновників біхевіоризму, Дж. Уотсон, поставив поведінку на перше місце в психологічних дослідженнях, наголошуючи, що психологія повинна базуватися на спостереженні поведінки, а не на внутрішніх процесах свідомості. Він вважав, що думки та почуття мають значення тільки тоді, коли вони виявляються через дії або інші форми поведінки. Прихильники біхевіоризму стверджували, що більшість поведінкових реакцій формується через навчання, і що поведінка визначається результатами дій.

Слід відзначити, що термін «репродуктивна поведінка» широко використовується в соціології та демографії, де він традиційно визначається як система дій та відносин особистості, яка впливає на народження чи відмову від народження дітей у будь-який час у шлюбі чи поза ним. Вона є комплексною реакцією (з фізичними та психічними аспектами) на зовнішні та внутрішні стимули, включаючи не тільки зовнішні видимі дії, але й внутрішні активні психічні процеси та стани (мотиви, настрої, імпульси, установки та інше). Зовнішні стимули для репродуктивної поведінки включають цінності та норми, а внутрішні - потреби [8].

Термін «репродуктивна поведінка» був запропонований вперше В. Борисовим у 1970 році, замість понять «свідоме батьківство» та «планування сім'ї». Ця термінологія стала широко відомою завдяки працям таких дослідників, як А. Антонов, В. Медков та ін. [ ]. Це поняття укріпилося у вітчизняній демографії та соціології для відрізнення від інших термінів, таких як «генеративна поведінка» та «прокреативна поведінка». Широке

поширення терміна «репродуктивна поведінка» в демографії, соціальних і природничих науках виникло завдяки чіткому відрізненню понять «народжуваність» та «плідність» і можливості розгляду всіх чинників народжуваності через призму структури поведінки. Таким чином, важливо розрізняти фактори потреб у дітях, фактори, що визначають її реалізацію, та фактори результатів поведінки.

Ми вважаємо, що така інтерпретація репродуктивної поведінки є обмеженою, оскільки функція відтворення людської особи не завершується, а лише починається після біологічного відтворення. Термін «репродуктивна поведінка» був прийнятий з біології, де таке узагальнене тлумачення (народжування чи відмова від нього) є належним. Для повнішого розуміння репродуктивної поведінки слід враховувати виконання батьківських функцій, а пізніше і функцій дідуся та бабуся. З іншого боку, батьківство визначає розвиток дорослої особистості. За словами Г. Абрамової, в дорослому віці воно включає створення інтимних стосунків, просоціальну поведінку та виконання батьківських обов'язків. Саме батьківство допомагає вирішувати соціальні та екзистенційні завдання, пов'язані з просоціальною поведінкою, відповідальністю, толерантністю та турботою, що сприяють досягненню продуктивності і задоволенню потреб.

Репродуктивна поведінка є ключовою сферою людського життя. Біологічний аспект репродуктивної поведінки полягає в забезпеченні постійного збереження людського виду, і вона є пов'язаною з основними потребами людини (сексуальність, безпека, приналежність, любов, повага, самореалізація).

Акти репродуктивної поведінки не обмежуються лише біологічною репродукцією, але також впливають на відтворення всього середовища людського існування. Особливості репродуктивної поведінки конкретної особистості впливають на всі інші сфери активності людини, навіть на ті, що здаються далекими від репродуктивної поведінки.

Можна прийти до висновку, що обмеження лише зовнішніми проявами поведінки є недостатнім. Необхідно враховувати внутрішні фактори, такі як цінності, установки, мотиви та потреби, оскільки репродуктивна поведінка виражається не тільки у зовнішніх діях і подіях, але і у змінах внутрішніх структур, переконань та установок.

У теоретичному плані, ключовою перспективою в дослідженні репродуктивної поведінки людини є можливість глибоко вивчити механізми інтеграції біологічних та соціальних аспектів у людині. Зміна способу задоволення потреби впливає на саму цю потребу, і соціокультурні трансформації натурального явища впливають на біологічний аспект репродуктивної поведінки через її соціальне втілення [13; 21].

Важливим завданням психологічних досліджень репродуктивної поведінки є перевірка гіпотези про вплив соціокультурних норм і регламентацій на біологічну складову репродуктивної поведінки. Такі норми та регламентації, які індивід інтеріоризує в онтогенезі, впливають на динаміку процесів репродуктивної поведінки не менше, ніж біологічні чинники.

Репродуктивна поведінка особистості – це комплексний феномен, який потребує порівняльного аналізу. Для розкриття сутності цієї поведінки необхідно розглядати детермінанти, механізми, структуру та функції, які лежать в основі репродуктивної поведінки.

Підсумовуючи, вивчення репродуктивної поведінки потребує не лише опису зовнішніх проявів, але і аналізу внутрішніх структур та механізмів, що лежать в її основі. Розуміння сутності цього феномена дозволяє виявити закони, які його керують, і долучити до більш загальних соціально-психологічних понять.

Дослідження репродуктивної поведінки особистості базується на різних рівнях:

- ✓ на філософському рівні, таких як принципи діалектики, раціогуманізму та філософії постмодерну;
- ✓ на загальнонауковому рівні, зокрема на системній методології та її подальших розвитках, таких як синергетика, структурно-функціональний, семіотичний, герменевтичний підходи, а також соціальний конструктивізм;
- ✓ на рівні методології психології, що включає постнекласичну психологію, культурологічний підхід та когнітивний підхід;
- ✓ на рівні конкретно-наукової методології, що охоплює модельний підхід, якісні та кількісні методи.

Наукова основа дослідження репродуктивної поведінки ґрунтується на культурно-історичній концепції Л. Виготського, вчинковому підході В. Роменця, теорії ставлень В. Мясіщева та раціогуманістичному підходу Г. Балла.

Застосування системного підходу у вивченні репродуктивної поведінки особистості включає:

- розгляд репродуктивної поведінки особистості як комплексної системи, що має унікальні характеристики, збудованої з елементів та підсистем зі своїми специфічними властивостями. Ці елементи і підсистеми, хоча і зберігають певну самостійність, взаємодіють між собою. Наприклад, репродуктивна поведінка особистості може бути уявлена як система, що складається з різних підсистем (наприклад, материнства, батьківства, прабатьківства), кожна з яких внутрішньо розгалужена;
- визначення меж репродуктивної поведінки особистості і більш широкої системи, в яку вона вплетена як підсистема;
- розгляд репродуктивної поведінки особистості як системи з різноманітними цілями та завданнями, що має різноманітні внутрішні і зовнішні цілі, а також стратегії їх досягнення;
- аналіз репродуктивної поведінки особистості як інтегрованої системи, враховуючи її складові елементи, структуру та взаємодію між ними.

Важливо усвідомити, що зміни в одному елементі можуть викликати зміни в інших;

– вивчення динаміки репродуктивної поведінки особистості передбачає дослідження внутрішніх процесів саморегулювання, координації, процесу прийняття рішень, підтримки внутрішнього балансу, а також аналізу росту, адаптивної еволюції, нововведень, загального «життєвого циклу» та його складових елементів.

За допомогою системного підходу репродуктивна поведінка особистості може бути описана як складна та цілеспрямована біосоціальна система. Ця система має багаторівневі інформаційні структури, які підтримують сталі зв'язки між її елементами та постійно оновлюються. Вона визначається її інтегральними характеристиками і є підсистемою більш високого рівня - процесу репродукції біосоціальної системи. Репродуктивна поведінка має бути розглянута як система з урахуванням всіх її компонентів - від біохімічного забезпечення до соціологічних аспектів [19].

Репродуктивна поведінка особистості є ключовою частиною процесу репродукції біосоціальної системи. Вона має властивості самоорганізації та саморозвитку, а також може бути свідомо керованою. Ця специфіка вимагає використання синергетичної та герменевтичної методології, які допомагають розглядати як саморозвиток, так і осмислення особистісного досвіду [36].

Цілеспрямоване поєднання внутрішніх та зовнішніх, суб'єктивних та об'єктивних аспектів репродуктивної поведінки особистості вимагає міждисциплінарного підходу, що використовує синергетичну методологію.

З перспективи синергетики, вивчення репродуктивної поведінки особистості передбачає реалізацію наступних методологічних принципів:

✓ Хаос може відігравати конструктивну роль у функціонуванні системи репродуктивної поведінки особистості. Він забезпечує зв'язок між різними рівнями поведінки. Малі флуктуації (збурення) під час нестійкості

можуть розростатися в макроструктури, сприяючи появі нових типів поведінки, цінностей та смислів.

- ✓ Нестійкий стан системи може впливати на мікропроцеси в діях окремої особистості. Новий порядок може виникнути через флуктуацію у нестійких станах системи.
- ✓ Розвиток репродуктивної поведінки особистості має багато можливих шляхів. Вибір процесів залежить від стадії антропогенезу (чи онтогенезу) та точок біфуркації (розгалуження). Стан особистості визначається як історією, так і майбутнім порядком.
- ✓ Репродуктивна поведінка особистості є складною системою, яка формується з простіших компонентів. Вона має якісно іншу природу порівняно з її складовими частинами.
- ✓ Розвиток репродуктивної поведінки залежить від її внутрішніх тенденцій, і його не можна штучно встановити. Можна лише підтримувати її власні тенденції розвитку.
- ✓ Ефективне керування репродуктивними процесами залежить від правильної конфігурації впливу на систему поведінки особистості або на середовище, де ця поведінка здійснюється.
- ✓ Розвиток завжди відбувається через нестійкість, біфуркацію та випадковість. Синергетичний підхід допомагає описувати репродуктивну поведінку особистості, враховуючи внутрішні тенденції розвитку систем поведінки та їхнього оточення.

Репродуктивна поведінка, згідно з концепцією може бути розглянута на категоріальному рівні як складна структура, сформована з різноманітних елементів та їх взаємозв'язків. У цьому контексті її вивчення відображає ієрархічну природу, яка складається з численних взаємопов'язаних структур, кожна з яких, в свою чергу, складається з багатьох підструктур. Поліструктурність репродуктивної поведінки визначає підходи та методологію її дослідження.

Система репродуктивної поведінки особистості є складовою вищої системи – соціальної поведінки. Отже, аналіз репродуктивної поведінки особистості потребує подвійного підходу. З одного боку, макропідхід включає аналіз взаємодії даної системи з оточуючими системами, такими як соціальні відносини, соціальна структура, інші особистості тощо. З іншого боку, мікропідхід передбачає дослідження внутрішньої структури та елементів самої системи репродуктивної поведінки особистості з метою виявлення зв'язків в рамках цієї поведінки [41].

При дослідженні репродуктивної поведінки особистості семіотичний підхід може враховувати такі принципи:

– Феномен репродуктивної поведінки особистості виникає у зв'язку з культурою і приймає різні форми в різних культурних контекстах.

– Репродуктивна поведінка завжди має символічний характер.

– Розвиток репродуктивної поведінки відбувається відповідно до культурних зразків, а отже, важливо вивчати як самі ці зразки, так і способи їхнього усвідомлення особистістю.

Репродуктивна поведінка може розглядатися як вид тексту, де ієрархія текстів виражається у встановленні конкретних знаків. Сама поведінка може бути розглянута як цілісний знак зі своїм власним специфічним значенням.

Поняття «знак» у цьому випадку вказує на не тільки предмет, але й сприйняття цього предмета. За словами Ю. Лотмана, знакова діяльність передає конкретний зміст [44]. Отже, репродуктивна поведінка особистості може бути розглянута як система знаків, яка сприяє обміну змістами та формуванню сприйняття цих змістів:

Репродуктивна поведінка як текст відповідає нормам існування змісту в соціальних комунікаціях; розуміння змісту передбачається.

Сукупність текстів, розглянутих через їхні змістовні аспекти та їх розуміння, утворюють герменевтичний простір.

Згідно з основами постнекласичної психології, аналіз репродуктивної поведінки особистості має охоплювати всі аспекти її життєдіяльності та проявлятися у постійному розрізненні та закріпленні власної ідентичності в природному, соціальному та культурному контекстах, що відбувається в процесі формування особистісного самовизначення. Репродуктивна поведінка виникає у особистості завдяки сприйняттю, інтерпретації, усвідомленню, розумінню та впровадженню соціокультурного та особистісного досвіду. Особистість творить репродуктивну поведінку, використовуючи свій досвід для створення інтерпретаційних схем та майбутніх сценаріїв взаємодії з соціумом та культурою.

Можливе використання ситуаційного підходу у дослідженні репродуктивної поведінки особистості може бути розглянуто у двох основних аспектах: аналіз життєвих сценаріїв та аналіз ситуацій значущого вибору. При дослідженні життєвих сценаріїв, включаючи репродуктивні та шлюбні, особлива увага приділяється моментам, коли життєві ситуації зазнають змін через критичні, перехідні моменти. З іншого боку, багато репродуктивних ситуацій можуть бути визначені як ситуації значущого вибору, де вирішення завдань включає в себе не лише вибір конкретного рішення, а й визначення життєвого напряму в цілому [5].

Підхід, заснований на ситуаційному аналізі репродуктивної поведінки особистості, включаючи репродуктивні сценарії, ситуації вибору та життєві проблеми, є важливою складовою нашого дослідження. Подана методологічна рамка, яка враховує системний, структурно-функціональний, синергетичний, семіотичний, герменевтичний підходи, а також психологічні концепції, дозволяє вивчати репродуктивну поведінку особистості з комплексного погляду. Ця рамка дозволяє розглядати репродуктивну поведінку як складну самоорганізуючу систему, що самостійно формується, а також як знаково-символічну систему. У контексті соціально-психологічного аналізу репродуктивна поведінка особистості може бути розглянута як

мережа взаємозв'язків, соціальна взаємодія, що формується культурою, а також як система смислів та внутрішніх моделей.

1.2 Сучасна проблематика дослідження репродуктивної поведінки

Дослідження репродуктивної поведінки жінок може зіткнутися з рядом складних питань і етичних викликів. Аналізуючи наукові та практичні напрацювання ми звернули увагу на такі труднощі [8; 17; 33; 43]:

Етика та конфіденційність: Дослідження репродуктивної поведінки може вимагати надання дуже особистої та конфіденційної інформації від учасників. Це може порушити приватність та викликати питання щодо збереження конфіденційності даних.

Культурний контекст: Репродуктивна поведінка та уявлення про неї можуть сильно варіюватися в різних культурах. Деякі аспекти пов'язані зі статевими нормами, релігійними переконаннями та соціальними цінностями. Важливо враховувати цей контекст і уникати враження культурного етноцентризму.

Соціальна бажаність: В деяких випадках учасники можуть намагатися подавати себе в кращому світлі або відповідати на запитання згідно з соціальною бажаністю. Це може спотворити результати дослідження та призвести до неточних висновків.

Відбір вибірки: Вибірка учасників повинна бути представницькою та належним чином відібраною, щоб забезпечити об'єктивність і можливість узагальнення результатів. Однак відбір репрезентативної вибірки може бути важкою задачею.

Біологічні та соціальні фактори: Репродуктивна поведінка жінок є складною і залежить від багатьох біологічних та соціальних факторів. Врахування цих різноманітних факторів і їх взаємодії може бути викликом для дослідників.

Суб'єктивність і інтерпретація: Деякі аспекти репродуктивної поведінки можуть бути суб'єктивними та підлягати різним інтерпретаціям. Наприклад, інтерпретація мотивів вибору партнера або рішення про материнство може бути важливою, але важкою завданням.

Рисунок 1.1 – Труднощі дослідження репродуктивної поведінки

Загалом, дослідження репродуктивної поведінки жінок вимагає від дослідників уважності до етичних питань, культурних контекстів та більш широких факторів, які впливають на цю поведінку. Професіоналізм, обережність та обґрунтовані методи дослідження можуть допомогти подолати ці виклики та отримати більш точне розуміння репродуктивної поведінки жінок.

Зважаючи на особистий та інтимний характер теми репродуктивної поведінки жінок, етика та конфіденційність є надзвичайно важливими аспектами при проведенні досліджень в цій області. Слід звернути увагу на конкретні питання, які стосуються етики та конфіденційності:

Згода учасників: Перш за все, дослідники повинні отримати явну та добровільну згоду від учасників дослідження перед збором будь-яких

особистих даних. Учасники повинні розуміти мету дослідження, обсяг наданої інформації та спосіб, яким їхні дані будуть використовуватися.

Анонімність та конфіденційність: Дослідники повинні забезпечити анонімність учасників, тобто відомості про них повинні бути конфіденційними і не повинні бути пов'язані з їхніми іменами або іншими особистими даними. Це допоможе забезпечити захист особистої приватності.

Збереження даних: Дослідники мають забезпечити безпечне зберігання зібраних даних. Інформація, яку надають учасники, повинна бути захищена від несанкціонованого доступу і використання.

Декларування можливих ризиків: Дослідники повинні чесно та відкрито вказати можливі ризики для учасників дослідження, включаючи можливі емоційні, психологічні чи соціальні наслідки.

Використання даних: Дані, зібрані в ході дослідження, повинні бути використані лише в рамках цього дослідження. Результати можуть бути опубліковані або використані для досліджень, але це повинно бути зроблено таким чином, щоб уникнути ідентифікації учасників.

Доступ до даних: Учасники можуть мати питання або вимоги щодо доступу до своїх власних даних після завершення дослідження. Дослідники повинні розглянути можливість надання доступу до даних та пояснити умови.

Загальною метою є забезпечення етичної поведінки та захисту прав і добробуту учасників дослідження. Це допоможе побудувати довіру між дослідниками та учасниками, а також забезпечити точність та об'єктивність дослідження.

Культурний контекст відіграє значущу роль у дослідженні репродуктивної поведінки жінок, оскільки ця поведінка сильно впливає на соціокультурні норми, цінності та релігійні переконання. Особливо важливо враховувати ці аспекти, оскільки вони можуть впливати на сприйняття, вияв і реакції на певні аспекти репродуктивної поведінки [3;12]. Ось деякі

специфічні аспекти культурного контексту, які можуть впливати на дослідження репродуктивної поведінки жінок:

Соціальні ролі і статеві норми: У різних культурах і часах існують різні сприйняття та очікування стосовно ролей жінок у суспільстві, включаючи репродуктивні аспекти. Дослідники повинні розуміти, які статеві ролі визначені в конкретному культурному контексті та як вони можуть впливати на поведінку жінок.

Релігійні переконання: Релігія може відігравати велику роль у формуванні думок та поведінки щодо репродукції та сексуальності. Дослідники повинні розуміти, як релігійні доктрини і практики можуть впливати на вибір репродуктивних стратегій жінок.

Соціальний статус та економічні фактори: Економічний статус та доступ до ресурсів можуть визначати можливості та обмеження в репродуктивних стратегіях жінок. В культурному контексті це може бути особливо важливим, оскільки соціальний статус може визначати можливі вибори в галузі репродукції.

Традиції та обряди: Традиції, які пов'язані з репродуктивними аспектами, такі як шлюб, народження та догляд за дітьми, можуть відрізнятися в різних культурах. Дослідники повинні розглядати, які традиції та обряди впливають на репродуктивну поведінку жінок.

Гендерні стереотипи та рівень освіти: Гендерні ролі та стереотипи можуть впливати на сприйняття жінок різних репродуктивних аспектів. Рівень освіти та освітні можливості також можуть впливати на рішення жінок щодо репродукції.

Врахування культурного контексту допомагає дослідникам уникнути культурного етноцентризму, розуміти різноманітність відповідей і реакцій, а також робити більш точні та збалансовані висновки стосовно репродуктивної поведінки жінок у різних культурних середовищах.

Соціальна бажаність - це явище, коли учасники дослідження намагаються відповідати на запитання або поводитися таким чином, який відповідає соціальним нормам, сприйняттям та очікуванням оточуючих. Це може відбуватися з метою виглядати більш "правильними" або менше конфліктними в очах інших, або зберегти певний імідж.

В контексті дослідження репродуктивної поведінки жінок соціальна бажаність може впливати на різні аспекти [8]:

Відповіді про статеву поведінку: Учасники можуть надавати менш відверті або більш «прийнятні» відповіді на запитання про свою статеву активність або взаємодію з партнерами. Наприклад, вони можуть зменшувати кількість статевих партнерів або підвищувати вік першої статевої зустрічі.

Відбір партнера: Якщо дослідження дотикається до питань вибору партнера, учасники можуть подавати себе в більш позитивному світлі, надавати перевагу характеристикам, які вважаються «соціально бажаними».

Статеве здоров'я та безпека: Учасники можуть не відкриватися стосовно своєї статевої здоров'я та практик, особливо якщо вони відхиляються від загальноприйнятих норм або можуть призвести до осуду.

Відбір репродуктивних стратегій: Жінки можуть вказувати на більш «соціально прийнятні» мотиви для вибору материнства або відсутність таких мотивів, ніж це може бути насправді.

Соціальний статус та репутація: Учасники можуть надавати важливість тим репродуктивним аспектам, які відповідають їхньому соціальному статусу або що забезпечують бажану репутацію.

Для дослідників важливо враховувати можливість соціальної бажаності при аналізі результатів дослідження. Це може вимагати використання додаткових методів для оцінки чесності відповідей, таких як анонімні анкети, повторні опитування, або порівняння даних з іншими джерелами.

Відбір вибірки є критичним етапом будь-якого дослідження, оскільки від цього залежить представництво результатів і можливість узагальнення

висновків на більшу популяцію. Правильний відбір вибірки допомагає забезпечити об'єктивність і достовірність результатів дослідження. Ось кілька аспектів, які важливо враховувати під час відбору вибірки для дослідження репродуктивної поведінки жінок:

Представництво: Вибірка повинна бути представницькою для популяції, яку ви хочете дослідити. Це означає, що склад вибірки має відображати ключові характеристики цієї популяції, такі як вік, статус, етнічна приналежність, соціоекономічний статус тощо.

Випадковий вибір: Використання випадкового вибору допомагає уникнути спотворення вибірки і забезпечує кожній особі в популяції однакові шанси потрапити у вибірку. Це допомагає уникнути внутрішньої впливу дослідника на вибір учасників.

Розмір вибірки: Розмір вибірки повинен бути достатньо великим, щоб забезпечити статистичну достовірність результатів. Розмір вибірки залежить від багатьох факторів, таких як рівень популяції, рівень достовірності та очікувана величина ефекту.

Специфічні критерії: Для дослідження репродуктивної поведінки може бути важливим включити у вибірку жінок різного віку, різних соціоекономічних груп, різних культурних та релігійних контекстів. Також можуть враховуватися фактори, які можуть впливати на репродуктивну поведінку, наприклад, статус спільного життя, освіта, робочий статус тощо.

Уникнення виключення: Важливо уникати систематичного виключення певних груп або осіб з вибірки, яке може призвести до спотворення результатів. Вибірка повинна бути репрезентативною і включати різноманітність груп.

Врахування можливих обмежень: Деякі групи можуть бути важкодоступними для дослідження з різних причин, таких як культурні обмеження, мовні бар'єри або інші чинники. Дослідники повинні визначити,

які групи можуть бути обмеженими і як це може вплинути на репрезентативність вибірки.

Враховуючи ці аспекти при відборі вибірки, дослідники забезпечать, що результати дослідження будуть максимально об'єктивними, узагальненні та відображатимуть різноманітність репродуктивної поведінки жінок.

Дослідження репродуктивної поведінки жінок включає аналіз впливу багатьох біологічних та соціальних факторів. Ці фактори взаємодіють між собою і спільно визначають різноманітні аспекти репродуктивних стратегій та вибору. Ось деякі з цих факторів:

Біологічні фактори:

Біологічний годинник і фертильний цикл: Жінки мають обмежену кількість репродуктивних років, що може впливати на їхні рішення щодо часу народження дітей. Фертильний цикл і час овуляції також можуть визначати можливості для зачаття.

Репродуктивне здоров'я: Біологічний стан репродуктивних органів, здоров'я статевих шляхів, здатність зачати і нести дитину впливає на можливості репродуктивної поведінки.

Гормональні зміни: Гормони відіграють важливу роль у регулюванні статевої активності, залежно від фази циклу жінки.

Здоров'я та фізична готовність: Фізичний стан жінок може впливати на їхні рішення про вагітність та народження дітей.

Соціальні фактори:

Культурні та релігійні впливи: Соціокультурні норми та релігійні переконання можуть визначати думки та поведінку жінок щодо репродукції, шлюбу, спільного життя, сексуальності і виховання дітей.

Економічна стабільність: Економічний статус може впливати на рішення щодо материнства, включаючи вибір між кар'єрою та сім'єю, фінансову готовність та доступ до медичних послуг.

Соціальний тиск і стереотипи: Гендерні стереотипи, соціальний тиск і вплив пір року можуть впливати на сприйняття репродуктивних рішень.

Освіта та інформованість: Рівень освіти та рівень інформованості можуть визначати свідомість про різні аспекти репродуктивної поведінки, такі як контрацепція, ризики вагітності, статеві хвороби тощо.

Соціальна підтримка: Важливість ролі сім'ї, друзів, спільноти в прийнятті репродуктивних рішень та наданні підтримки.

Врахування біологічних та соціальних факторів є ключовим для розуміння складних мотивів, що керують репродуктивною поведінкою жінок, та для розробки ефективних стратегій підтримки репродуктивного здоров'я та благополуччя.

Суб'єктивність і інтерпретація є важливими аспектами в будь-якому дослідженні, включаючи дослідження репродуктивної поведінки жінок. Вони показують, як учасники сприймають та розуміють свою власну поведінку, а також як дослідники розуміють та тлумачать результати дослідження. Ось деякі аспекти, які слід враховувати щодо суб'єктивності і інтерпретації:

Суб'єктивність учасників:

Особисті переконання: Учасники можуть надавати своїм відповідям особистий та індивідуальний тлумачення засобів виразу. Наприклад, поняття «репродуктивна поведінка» може бути сприйняте різними учасниками по-різному залежно від їхніх власних досвідів та контексту.

Ефект соціальної бажаності: Учасники можуть упливати на свої відповіді згідно з соціальними очікуваннями, які вони сприймають як «правильні». Це може призводити до викривлення соціально бажаного або соціально прийнятного відгуку.

Ефект самопредставлення: Учасники можуть намагатися представити себе в позитивному світлі або відповідати згідно з тим образом, який вони бажають створити для інших.

Інтерпретація дослідників:

Позитивна та негативна спотворення: Дослідники можуть бути схильні інтерпретувати результати дослідження таким чином, що вони підтверджують їхні попередні переконання або гіпотези.

Культурний і контекстуальний вплив: Дослідники повинні розуміти, як культурний та соціальний контекст може вплинути на сприйняття та тлумачення даних. Один і той же результат може мати різне значення в різних культурних середовищах.

Уникнення узагальнень: Дослідники повинні уникати зроблення широких узагальнень на основі обмежених даних. Результати дослідження можуть бути контекстуальними і не можуть бути застосовані до всіх груп або ситуацій.

Для підвищення об'єктивності і достовірності дослідження репродуктивної поведінки жінок дослідники повинні бути уважними до суб'єктивності та інтерпретації, використовувати різні методи збору даних та аналізу та бути свідомими своїх власних припущень.

1.3 Загальна структура психологічної складової репродуктивної поведінки

Визнання репродуктивної поведінки як системного утворення, що включає багато рівнів та аспектів, передбачає необхідність створення теоретичної моделі для аналізу психологічної структури цієї поведінки. Психологія на даний момент не розробила вичерпної моделі для дослідження складного психологічного явища репродуктивної поведінки особистості. Досліджуються окремі компоненти (поведінка у ролі батька, матері, партнера тощо). Тим не менше, дослідження окремих аспектів, згідно з висновками Б. Ананьєва, не завжди дозволяють досягти продуктивних результатів, оскільки реальна поведінка дорослої особи значно більше визначається комплексними формуваннями, такими як світогляд, досвід та системний

підхід. Структурність розглядається як упорядкованість стійких компонентів. Це уявлення зафіксовано як єдність форми та змісту в обраному фрагменті психічної реальності, який є об'єктом дослідження [21]. «Зміст» структури включає в себе елементи, які формують її компоненти. Принцип існування структури полягає в її стабільності та збереженні при різних умовах.

Використані нами категорії для структурування репродуктивної поведінки як системного утворення вносять якісну специфіку до структури.

Теоретичний аналіз репродуктивної поведінки в психології, соціології, філософії та етології демонструє відсутність консолідованої теорії цього складного і багатомірного психологічного явища.

Г. Балл розглядає структурні компоненти особистості як анатомо-фізіологічні, соціальні, психічні та психологічні особливості індивіда. Це поняття особистості дає можливість особі бути відносно самостійним та індивідуально унікальним суб'єктом культури. Згідно з розробкою Г. Балла, можна використовувати структуру психологічного компоненту репродуктивної поведінки [ ].

У структурі психологічного компоненту репродуктивної поведінки особистості ми виділяємо:

- підсистему спрямованості (потребно-мотиваційну), яка включає в себе значущі для даної особистості цінності, ставлення, цілі та смисли, що визначають напрямок її репродуктивної поведінки;
- інструментальну підсистему, що об'єднує засоби реалізації цієї спрямованості, включаючи фізичні, емоційні та вольові характеристики, стиль поведінки, здатності, знання та методи дій (сформовані на рівні вмінь або навичок), стратегії поведінки.

Інструментальна підсистема складається з трьох компонентів:

– когнітивний – включає соціальні уявлення, стереотипи, скрипти, фрейми, концепти, ідентичності та знання. Різні аспекти репродуктивного процесу представлені у свідомості індивіда в різних формах – репродуктивні

уявлення, стереотипи, скрипти, фрейми, репродуктивні міфи, репродуктивні наративи, репродуктивні образи та репродуктивні ідентичності, знання про репродуктивну поведінку, репродуктивні норми, репродукцію біологічного, соціального та психічного.

– афективний – це сфера емоцій та почуттів (особа, яка водночас є і суб'єктом, і об'єктом репродуктивної поведінки, від народження відчуває емоції та почуття в рамках репродуктивної поведінки, як власної, так і інших осіб);

– компетентнісний – це знання, навички та вміння, необхідні або бажані для успішної реалізації репродуктивної поведінки.

Психологічна складова репродуктивної поведінки виступає як система, в якій взаємодіють незмінні, змінні та відносно автономні (вивідні) компоненти. Завдяки структурі інструментальної підсистеми (когнітивний, афективний, компетентнісний), що становлять незмінні компоненти, формується система. Змінні компоненти мають внутрішнє значення, що залежить від соціокультурного контексту та особистого досвіду особистості. Підсистема спрямованості є центральною інтегруючою частиною цієї структури [42].

Афективні аспекти є багатогранними. Емоційна основа репродуктивної поведінки включає в себе досвід і виявлення станів, пов'язаних з репродуктивними подіями, які у феноменологічному аспекті представляють собою віртуальну психічну реальність. Це складний емоційний шаблон, що включає в себе комплекс вищих почуттів, а також творчі почуття, пов'язані з самореалізацією та творчістю.

Компетентнісний компонент інтегрується в структуру репродуктивної поведінки на певному етапі індивідуального розвитку та визначає якість репродуктивних дій та дій.

У ході вивчення психологічної сторони репродуктивної поведінки особистості необхідно провести докладний аналіз та опис прототипів, схем,

скриптів та імпліцитних теорій, які визначають сприйняття особистістю процесу репродукції. Окрім цього, слід розглянути різноманітні аспекти репродуктивної ідентичності, включаючи репродуктивні Я-образи, репродуктивні ідентичності, часові аспекти цієї ідентичності, ментальні уявлення про репродуктивних партнерів, уявлення про репродуктивні події, процес репродукції та пов'язані з ним цінності та норми [10]. Крім того, важливим є аналіз не лише когнітивних, але й емоційних та мовних аспектів соціального сприйняття особистістю репродуктивного процесу та умов його реалізації.

Репродуктивні стереотипи представляють собою спрощені та узагальнені візуальні відображення конкретної репродуктивної ролі або події, які мають позитивні або негативні атрибути. Саме реальні та характерні аспекти служать сигналами для активування стереотипів [17]. Відповідно до цього, стереотипи можна узагальнено поділити на чотири типи:

Зразок – ідеальний образ, якому відповідає, наприклад, вираження «ідеальна мати».

Реальність – реалістичне відображення, яке існує, як, наприклад, «типова мати».

Міфічне відображення (уявний) – образ, який може бути, але не завжди є реальністю, як, наприклад, "ідеальна мати".

Ідеологічне відображення – образ, який відображає ідеологічні аспекти та визначає, яким повинен бути образ, наприклад, "справжня українська мати".

Репродуктивні стереотипи виконують різноманітні функції, які взаємодіють з загальними функціями соціальних стереотипів, однак мають свої специфічні відмінності:

– Когнітивна функція: Вони пропонують спрощені образи, що допомагають людині сприймати репродуктивні ролі та події в простих

категоріях. У процесі соціалізації особистість отримує велику кількість нормативних стандартів.

– Оцінна функція: Стереотипи містять оцінні судження з різними позитивними чи негативними аспектами.

– Підтримка групової ідентичності: Репродуктивні ролі, пов'язані з гендером, міцно вплетені в стереотипи, що підтримують ідентифікацію з жіночістю або чоловічістю.

– Соціальні функції: Вони пояснюють та відтворюють репродуктивні відносини в суспільстві, забезпечуючи стабільність соціальних норм.

– Захисна функція: Репродуктивні стереотипи сприяють збереженню традиційної системи репродуктивних цінностей.

– Комунікативна функція: Вони використовуються для обміну інформацією між представниками власної соціальної групи.

– Пізнавальна функція: Репродуктивні стереотипи формують основу індивідуальних репродуктивних сценаріїв та допомагають освоїти правила репродуктивної поведінки в суспільстві.

Репродуктивні стереотипи формуються та відтворюються через систему соціалізації та культурні норми. Вони визначають репродуктивні ролі та ідеали в суспільстві, а їх функціональні аспекти змінюються відповідно до конкретних особливостей та вимог суспільства.

Ми вважаємо, що репродуктивна поведінка особистості може бути розділена на дві фази - латентну та актуальну.

Латентна фаза репродуктивної поведінки починається з моменту народження та триває до появи перших простих актів репродуктивної поведінки. У цей період відбувається вивчення норм і правил репродуктивної поведінки, розвиток системи репродуктивних цінностей і стратегій відносин, пов'язаних з подружжям або позашлюбними відносинами. Тут також формуються уявлення про ролі партнерів у шлюбі та батьківські ролі. Дитина спостерігає за батьками, потім у рольових іграх відтворює ролі матері чи

батька, дружини чи чоловіка, нареченої чи нареченого, а також освоює цінності, норми та стереотипи репродуктивної поведінки в рамках своєї соціальної, етнокультурної та релігійної групи. Латентна фаза є фундаментом для актуальної репродуктивної поведінки особистості [21].

Актуальна фаза репродуктивної поведінки розпочинається з моменту появи перших простих актів репродуктивної поведінки та триває до їх закінчення. Перехід до актуальної фази визначається настанням статевої зрілості. Це відповідає реальності, так як навіть нездійснення репродуктивних дій також є формою репродуктивної поведінки (наприклад, відмова від відносин для збереження особистої незалежності є однією з форм нормативної репродуктивної поведінки у сучасних суспільствах) [21]. У традиційних та архаїчних суспільствах настання статевої зрілості означало залучення до репродуктивного процесу або відчуження від спільноти.

Актуальна репродуктивна поведінка особистості включає такі форми:

– народження дитини (включаючи прийняття рішення про народження, організацію та реалізацію зачаття, включаючи вибір способу зачаття - природного або за допомогою репродуктивних технологій);

– вагітність та пологи;

– усиновлення дитини;

– виховання дітей (в ролі батька, матері, дідуся або бабусі);

– встановлення та підтримка відносин із дитиною (дітьми);

– відмова від народження дитини (включаючи целібат, контрацепцію, переривання вагітності та інше).

Аналізуючи наукові та практичні напрацювання ми визначили психологічну складову репродуктивної поведінки, яка охоплює широкий спектр емоцій, думок, переконань та психологічних процесів, які впливають на рішення людей стосовно репродукції та батьківства (рис.1.2) Зазвичай ця складова розглядається в контексті планування сім'ї, вибору статевого партнера, вагітності, народження дитини та виховання дітей.

Рисунок 1.2 – Загальна структура психологічної складової репродуктивної поведінки

Розглянемо показники структурних елементів.

Сексуальність та статеві стереотипи:

- Сексуальна ідентичність та орієнтація.
- Статеві ролі та очікування у суспільстві.
- Вибір статевого партнера.

Планування сім'ї:

- Визначення бажаної кількості дітей.
- Розгляд методів контрацепції та їхніх наслідків.

Вагітність та народження дитини:

- Емоційна реакція на новини про вагітність.

- Психологічна підготовка до пологів та батьківства.
- Взаємодія зі змінами у власному тілі та здоров'ї.

Батьківство та виховання дітей:

- Формування психологічного батьківського образу.
- Реакція на новий життєвий етап та взаємодія з дитиною.
- Переконання стосовно методів виховання та дисципліни.

Батьківські обов'язки та взаємодія:

- Розподіл ролей та обов'язків між батьками.
- Взаємодія з іншими членами сім'ї (дідусі, бабусі) та зовнішніми впливами.

Емоційна та психологічна підтримка:

- Емоційна підтримка під час вагітності та народження.
- Взаємодія з партнером під час періоду змін.
- Психологічна підтримка дітей у розвитку та адаптації.

Оцінка власної репродуктивної поведінки:

- Рефлексія та оцінка рішень та вчинків у сфері репродукції.
- Внутрішні конфлікти та доленосні роздуми стосовно ролі батька чи матері.

Соціокультурний контекст:

- Вплив культурних, релігійних та соціальних факторів на репродуктивні вибори.
- Порівняння між національними та культурними відмінностями у поглядах на родину та репродукцію.

Зважаючи на індивідуальність кожної людини та її культурний, соціальний та особистісний контекст, структура психологічної складової репродуктивної поведінки може виявляти значні відмінності.

Висновки до розділу.

Репродуктивна поведінка є ключовим поняттям у соціально-психологічних дослідженнях і вивчається з численних поглядів. Теоретичний аналіз цього поняття розкриває його комплексний характер, включаючи психологічні, соціальні, культурні та біологічні аспекти. Сучасна проблематика дослідження репродуктивної поведінки зосереджена на динаміці змін у цьому явищі в умовах сучасного суспільства.

Загальна структура психологічної складової репродуктивної поведінки включає в себе такі аспекти, як формування репродуктивних прагнень та цілей, прийняття рішень щодо народження дітей, вибір партнера, а також вивчення впливу психологічних факторів на репродуктивну здоров'я.

Сучасні дослідження репродуктивної поведінки акцентують увагу на важливості психосоціального супроводу пар та індивідів у процесі розмноження, а також на формуванні позитивних стереотипів і цінностей щодо сімейного життя та дітей.

Загалом, аналіз поняття репродуктивної поведінки в соціально-психологічних дослідженнях вказує на її складну і многогранну природу, відображаючи вплив різноманітних чинників на цей процес у сучасному суспільстві і наголошуючи на важливості подальших наукових досліджень в цій області.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК

2.1 Організація проведення емпіричного дослідження

Перший етап нашого дослідження передбачав розробку та застосування спеціально розробленої анкети для виявлення особливостей соціального статусу респондентів. Згідно з отриманими результатами, 46,0% жінок були в офіційному шлюбі, 38,9% жили у цивільному шлюбі, і 15,1% не підтримували стосунків з батьком майбутньої дитини. Виявлено, що 37,3% жінок мали вищу освіту, 12,7% - незакінчену вищу освіту, 30,2% - середню спеціальну освіту і 19,8% - повну середню освіту.

Зауважимо, що серед усіх респонденітв 42,9% жінок мали постійне місце роботи, 33,3% тимчасово перебували без роботи, і 23,8% взагалі не працювали. Щодо місця проживання, 34,9% жінок мали власне житло, 27,8% орендували житло, 22,2% жили разом з власними батьками, і 15,1% проживали з батьками чоловіка. Крім того, було встановлено, що 68,3% досліджуваних належали до міського населення, а 31,7% - до сільського населення.

Для здійснення дослідження була створена онлайн-форма, яка поширювалася через соціальні мережі. Учасниці дослідження отримали інформацію про цілі та методи дослідження.

Для дослідження структури та змісту репродуктивної установки жінок, М. Родштейн розробив «Рольовий опитувальник дітородіння» (РОД), в якому застосовані інтеракціоністський і психосемантичний підходи.

Опитувальник РОД є інструментом особистісної анкети, призначеним для психодіагностики жінок у віці, спрямованому на дітородне періоду, коли

настане бажання вагітності (використовується як для індивідуальних, так і для групових досліджень). Він дозволяє визначити рівень психологічної готовності жінки до материнства за допомогою двох параметрів (шкал): «генофілія – генофобія» і «репродуктивна активність - репродуктивна пасивність». Ці шкали виступають як види стратегій в структурі настанов, визначаючи психологічні можливості жінок управляти специфічними вимогами репродуктивного завдання. Репродуктивні стратегії виникають з аналізу соціальної ситуації планування, поведінки та уявлень про бажане або небажане дітородження. Налаштування на втілення конкретної стратегії активізує уявлення про досягнення певного типу материнства.

Методика включає 40 біполярних тверджень, до яких досліджуваним потрібно обрати один із варіантів відповіді (за шкалою ± відповідно до полюса): ± 2 – повністю згодний; ± 1 – частково згодний; 0 – складно відповісти. Опитувальник містить дві біполярні шкали, з кожної з яких обирається один із варіантів у відповідь на 20 тверджень, що стосуються уявлень про дітородіння. Оцінки базуються на шкалі погодження/непогодження.

Для проведення якісної оцінки репродуктивної поведінки, ми використали модифіковану методику дослідження репродуктивної установки «Факти, пов'язані з народженням дитини в сім'ї» В. Бойко, за О. Каримовою. Ця методика дозволила розподілити факти, пов'язані з народженням дитини, на кілька груп:

Факти, які передбачають позитивні наслідки народження дитини для суб'єкта (наприклад, материнство - це радість).

Факти, які передбачають негативні наслідки народження дитини для суб'єкта (наприклад, народження дитини - обмеженість через бабусь і дідусів).

Об'єктивні факти (наприклад, складно забезпечити гарну освіту і професію для дитини).

Методика включає 21 твердження, які мають негативний, позитивний або нейтральний зміст. Твердження розподілені рівномірно, по сім в кожній групі. Учасникам пропонується вибрати 10 тверджень із них, які найкраще відповідають їхнім уявленням про народження дитини. Обрані твердження підлягають оцінюванню за 10-бальною шкалою (де 10 - найвищий ступінь значущості для учасника).

Вибір та високе оцінювання позитивних фактів вказують на позитивну настанову щодо народження дитини; вибір та високе оцінювання негативних фактів свідчать про негативну настанову; суперечливий вибір свідчить про невизначеність настанови.

Тест-опитувальник самовідношення С. Століна та С. Пантилєєва. Опитувальник було створено в 1985 році і спрямований він на діагностику рівня самовідношення досліджуваного до себе. Цей тест-опитувальник дозволяє виявити три рівні самовідношення, які у свою чергу відрізняються за ступенем узагальненості: глобальне самовідношення, диференційоване самовідношення, рівень конкретних дій (готовностей до них) щодо свого «Я».

Опитувальник включає 57 питань-суджень. Респондентам необхідно уважно прочитати судження та відповісти позитивно чи негативно. Цей опитувальник включає такі шкали:

- Шкала S – глобальне самовідношення – внутрішнє недиференційоване почуття "за" та "проти" самого себе.
- Шкала I – самоповагу – це самостійність та самопослідовність, віра у свої сили, здатність оцінити свої можливості, вміння контролювати власне життя та розуміння самого себе.
- Шкала II – аутосимпатія відображає дружність-ворожість до свого «Я». Позитивний полюс проявляється у схваленні себе в цілому, довірі до себе та позитивної самооцінки. При цьому на негативному полюсі переважне бачення в собі недоліків, низька самооцінка, готовність до самозвинувачення.

Негативний полюс проявляється у емоційних реакціях, спрямованих на роздратування, зневагу, винесення, самовироки.

 Шкала III – очікуване відношення від інших, що відображає очікування позитивного чи негативного ставлення до себе від оточуючих.

 Шкала IV - самоцікавість - це міра близькості до самого себе, інтерес до власних думок та почуттів, готовність спілкуватися з собою на рівних, а також впевненість у своїй цікавості для інших.

Крім цього, опитувальник самовідношення включає сім шкал, націлених на дослідження виразності встановлення інших внутрішніх дій респондента на адресу свого «Я»: самовпевненість, ставлення інших, самоприйняття, самопослідовність, самозвинувачення, самоцікавість, саморозуміння.

Методика діагностики особистісної зрілості. Ця методика спрямована на оцінку загального рівня особистісної зрілості, і навіть окремих базових показників (маркерів) особистісної зрілості. Авторами було виділено 5 маркерів особистісної зрілості:

1. Відповідальність – це один із базових показників зрілості особистості, полягає у здатності брати зобов'язання за все, що відбувається у житті (інтернальний локус контролю).

2. Терпимість – це система відносин особистості, що виявляється у толерантному ставленні до навколишнього середовища (сенсуальна толерантність) та соціальних взаємодій (диспозиційна толерантність).

3. Самоактуалізація (саморозвиток) - це прагнення до самовдосконалення та самореалізації особистості та основний компонент зрілої особистості.

4. Позитивне мислення – це вид мисленнєвої діяльності, що дозволяє індивіду при вирішенні важливих завдань бачити переважно переваги, життєвий досвід, можливості, свої бажання та ресурси їх здійснення.

5. Самостійність - це здатність людини до незалежних від обставин дій та міркувань. Самостійній особистості притаманні такі якості як рішучість, ініціативність, автономність та самопідтримка.

Опитувальник включає 50 питань. На кожне запитання пропонується 4 варіанти відповіді: «ніколи», «рідко», «часто», «завжди», кожен із яких оцінюється відповідною кількістю балом. Отримання результату проводиться шляхом підсумовування балів за кожне запитання [47].

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Ця методика дозволяє виявити спрямованість особистості та визначити її ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе, також досліджує сприйняття світу, ключові мотиви вчинків та основу «філософії життя». Методика ціннісних орієнтацій діагностує ціннісно-смислову сферу особистості.

М. Рокіч виділяє два класи цінностей: термінальний та інструментальний. Обидва класи включають 18 цінностей:

 термінальні цінності (цінності-мети) - переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування вартий того, щоб до неї прагнути;

 інструментальні цінності (цінності кошти) – переконання у цьому, якийсь образ дій чи властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації.

Респондентам пред'являються два списки цінностей, які необхідно відсортувати за рівнем важливості. Кожній цінності надається відповідний ранг.

Ранг 1 означає найбільш пріоритетну для людини цінність, а ранг 18 найменш значущу. Спочатку пред'являється набір термінальних, та був набір інструментальних цінностей. Обробка результатів тестування за даною методикою має якісний характер. Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їхнє угруповання піддослідним у змістовні блоки з різних підстав.

2.2 Результати емпіричного дослідження

Тест РОД визначається за шкалою від -2 до +2 балів, що охоплює різні рівні психологічної готовності до материнства (вказівники «генофілія – генофобія» та «репродуктивна активність - репродуктивна пасивність»). Високий рівень готовності до материнства (значення між +2 та +0,7) відображається у високих показниках «генофілії» та «репродуктивної активності». Середній рівень (значення від +0,69 до -0,7) показує помірну готовність, тоді як низький рівень (значення між -0,69 та -2) вказує на меншу готовність.

Середнє значення «генофілії» у жінок, що брали участь у дослідженні, становить +1,09 балів, а «репродуктивної активності» - +1,01 балів. З урахуванням масштабу шкали, можна вважати ці показники відносно високими. Проте, для більш точного розуміння якісних характеристик «генофілії – генофобії» та «репродуктивної активності - репродуктивної пасивності», потрібно надати додаткове пояснення.

Графічне відображення результатів дослідження стосовно генофілії та генофобії у жінок представлено на рис. 2.1.

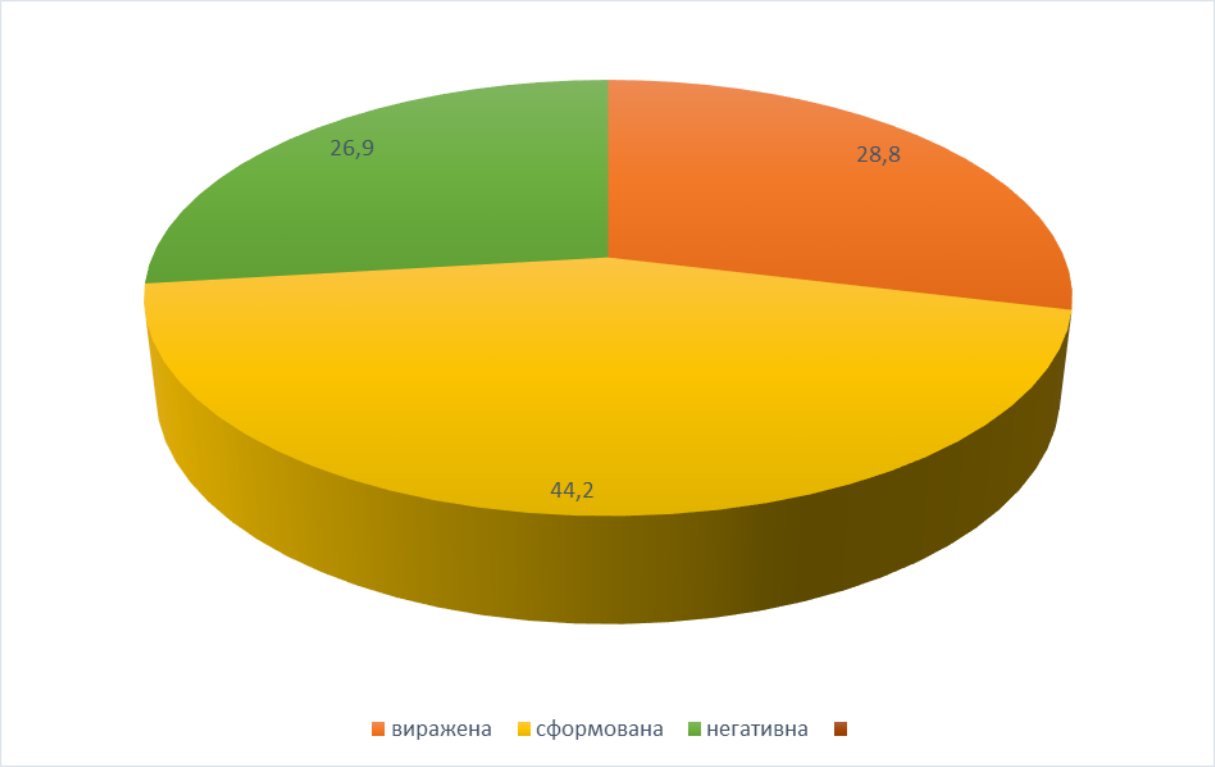

Рисунок 2.1 – Результати дослідження показників генофілії та генофобії у жінок (за опитувальником РОД М. Родштейн)

При огляді наданих показників можна підкреслити, що майже одна третина (28,8 %) з учасниць дослідження виявили виражену генофілію, проявляючи схильність до ідеалізації власних дітей та завищення їхньої ролі у власному житті. Ці жінки ставляться до своїх дітей як до головної мети життя, спрямовують свої зусилля на народження більше однієї дитини і вірять, що саме материнська турбота надасть їм повноту життя, тому прагнуть створити гармонійну і люблячу родину.

Більше чверті респондентів (26,9 %) виявили генофобію, проявляючи негативне ставлення до материнства. Ці жінки розглядають дітей як обтяження і вважають процес вагітності та пологів за обов'язковий. Вони визнають лише матеріальну вагу сімейних ресурсів для дітей та сподіваються, що у майбутньому діти "віддячать за все".

Більшість опитаних жінок (44,2 %) проявляють сформовану материнську позицію, вони оцінюють цінність дитини, а їхнє почуття любові до них відрізняється реалістичним підходом.

Проаналізуємо отримані результати за опитувальником РОД М. Родштейн за віковими категоріями.

Таблиця 2.1 – Середні показники для параметра «генофілія – генофобія»

рівні	15 до 20 років	21 до 25 років	26 до 40 років	41-44 роки
середній	1 особа	9 осіб	12 осіб	11 осіб
низький	3	4	2	1

Оцінка даного параметра генофілії вказує на сформовану материнську позицію, в якій жінки розуміють цінність дитини, відчувають до неї любов і мають реалістичне сприйняття реальності материнства.

Жінки даної категорії виявляють специфічні ціннісно-смислові установки, в яких вони переконані в тому, що в сучасному світі жінці легко самореалізуватися через материнство, незважаючи на важкості. Вони вірять, що материнство має вищий статус за ієрархією життєвих потреб, ніж кар'єра, і незалежно від матеріальних обставин варто народжувати дітей. Кожна з цих жінок переконана, що материнство сприяє особистому росту. Дехто з них вважає, що материнство та багатодітність завжди були показниками престижу. Серед них є цілком зріла установка, яка закликає жінок не покидати своїх дітей навіть у важкі часи, а також глибоке переконання, що відмова від хворої дитини є неприпустимою.

Мотиваційна готовність всіх чотирьох груп респондентів характеризується спільним почуттям розчулення, яке виникає при зустрічі з дітьми або думках про них. Під час вирішення питання народження дитини, вони віддають перевагу не матеріальним аспектам, а питаються, яким батьком для майбутніх дітей стане їхній чоловік. Деякі респондентки відчувають щире співчуття до жінок без дітей. Деяка частина респондентів відзначає, що вони б вибрали материнство навіть якщо б перебували у неповній сім'ї.

Низькі показники за параметром «генофілія – генофобія» виявлені у 4 осіб молодших респондентів віком від 21 до 25 років; у 2 осіб у віці від 26 до 40 років; 1 особа за віком від 41 до 44 років. Ці цифри свідчать про негативне або обережне ставлення до материнства, яке може бути інтерпретоване як ознаки генофобії.

Специфіка ціннісно-смислових установок цих жінок полягає у переконанні, що з народженням дитини погіршується їхній рівень життя та добробут; у тому, що для сучасної жінки кар'єра має більший значимість, ніж материнство; у твердженні, що жінка-мати важче здійснює самореалізацію, а материнство гальмує їхній особистий розвиток; у переконанні, що для дитини необхідний високий рівень матеріального стану; і в утвердженні, що бути матір'ю не є обов'язковою умовою для жіночого щастя. Деякі з них також відчувають страх, що вагітність та материнство можуть позначитися на їхньому зовнішньому вигляді. Частина досліджуваних вважає, що материнство в сучасному світі не є популярним або престижним.

Слабка готовність до відкриття материнства та навіть небажання стати матір'ю обумовлені страхом перед відповідальністю, яку несуть діти, а також незручностями та шумом, які може приносити їхня присутність. Іншою причиною є небажання відмовлятися від власних інтересів, задоволень та фінансового благополуччя через дитину. Деякі вірять, що діти можуть бути тягарем. Крім того, певна частина респондентів відзначає, що не бажає мати дітей, інколи навіть готова відмовитися від небажаної вагітності, вони впевнені, що для хворих дітей існують спеціалізовані установи, де вони можуть проживати.

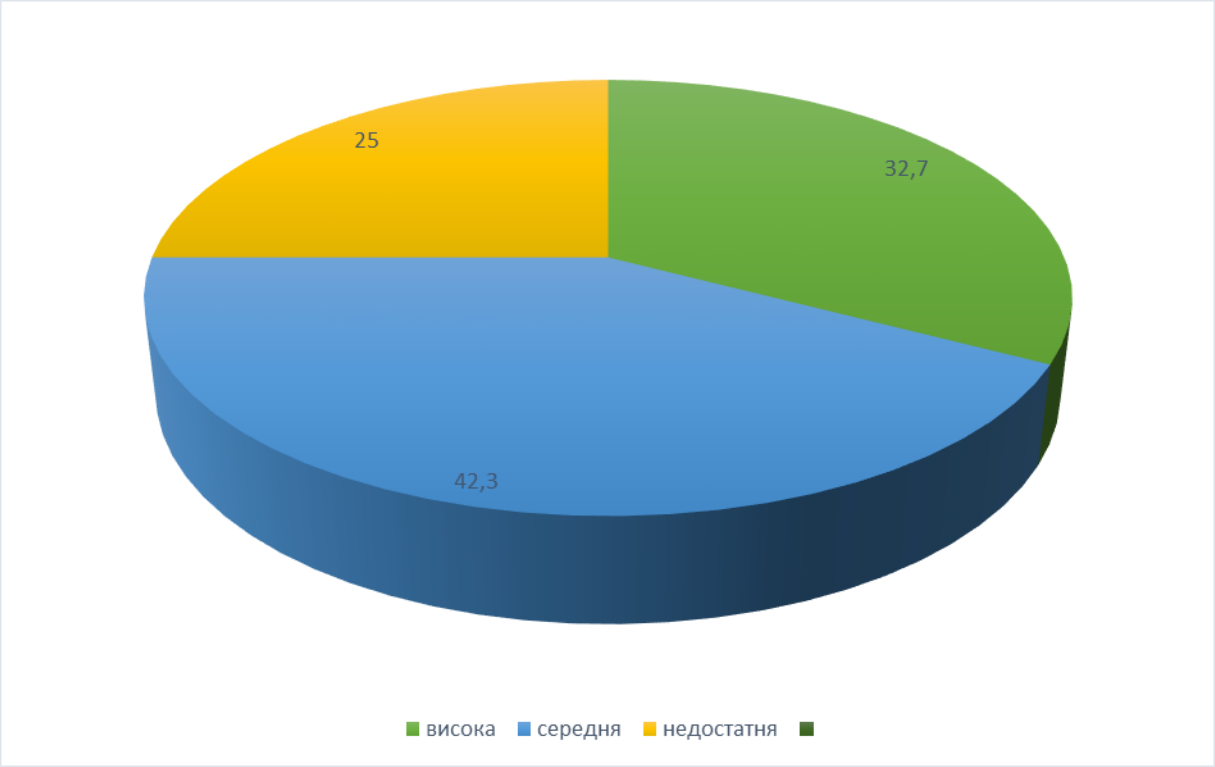

Рисунок 2.2 – Результати дослідження показників репродуктивної активності-пасивності у жінок (за опитувальником РОД М. Родштейн)

Конкретні дані надають змогу спостерігати прояв материнської позиції. Зокрема, третина відповідачів (32,7%) проявляє активну материнську позицію, виявляючи високий ступінь усвідомленості відповідальності за дитину та володіння комплексом знань і навичок з догляду та виховання.

Більшість учасниць (42,3 %) можна описати як жінок, які мають знання і розуміння щодо догляду та виховання дітей, і використовують ці знання за ситуацією, адаптуючи їх до потреб. Для 25 % жінок характерна недостатня усвідомленість важливості материнської ролі і/або низький рівень інформаційно-прикладної підготовки. Ці жінки не відчувають підготовки до материнства, вони уникають його і виявляють репродуктивну пасивність.

У групі респондентів 15-20 років лише 2 особи показали високий рівень показника «репродуктивна активність – репродуктивна пасивність». Це пояснюється досить молодим віком учасників цієї групи та відсутністю достатніх знань та навичок у більшості з них щодо догляду та виховання дитини. У 8 респонденток характерний середній рівень цього показника,

який обумовлений недостатньою інформаційно-практичною підготовкою. Водночас, 4 дівчини-респондентки мають низький рівень репродуктивної активності (це суттєво є репродуктивною пасивністю), що також може пояснюватися їхніми віковими страхами та обережністю.

Схожі результати були отримані у групі за віковою категорією 21-25 років. Високий рівень представленості показника «репродуктивна активність – репродуктивна пасивність» спостерігається у 3 осіб; середній рівень – у 9 осіб; низький – у 4 осіб. Таку ж картину за показником репродуктивної активності обумовлено молодим віком учасників дослідження. Низькі показники «репродуктивна активність – репродуктивна пасивність» в обох групах спостерігаються у респондентів з ознаками генофобії: 2 особи в групі 26-40 років та 1 особа – в групі 41-44 роки. Очевидно, що негативне ставлення до материнства та відсутність внутрішньої готовності до нього природньо перешкоджають розвитку репродуктивної активності, і кожна з цих груп демонструє виразну репродуктивну пасивність. У цих групах високий рівень показника «репродуктивна активність – репродуктивна пасивність» спостерігається у 8 осіб респондентів групи 26-40 років та у 9 осіб – в групі 41-44 роки. Середні показники за даним параметром характерні лише для групи 26-40 років і характерні для 2 осіб.

Наступна методика – це методика дослідження репродуктивної установки «Факти, що асоціюються з народженням дитини в сім’ї». Результати проведеного дослідження подані на рис 2.3.

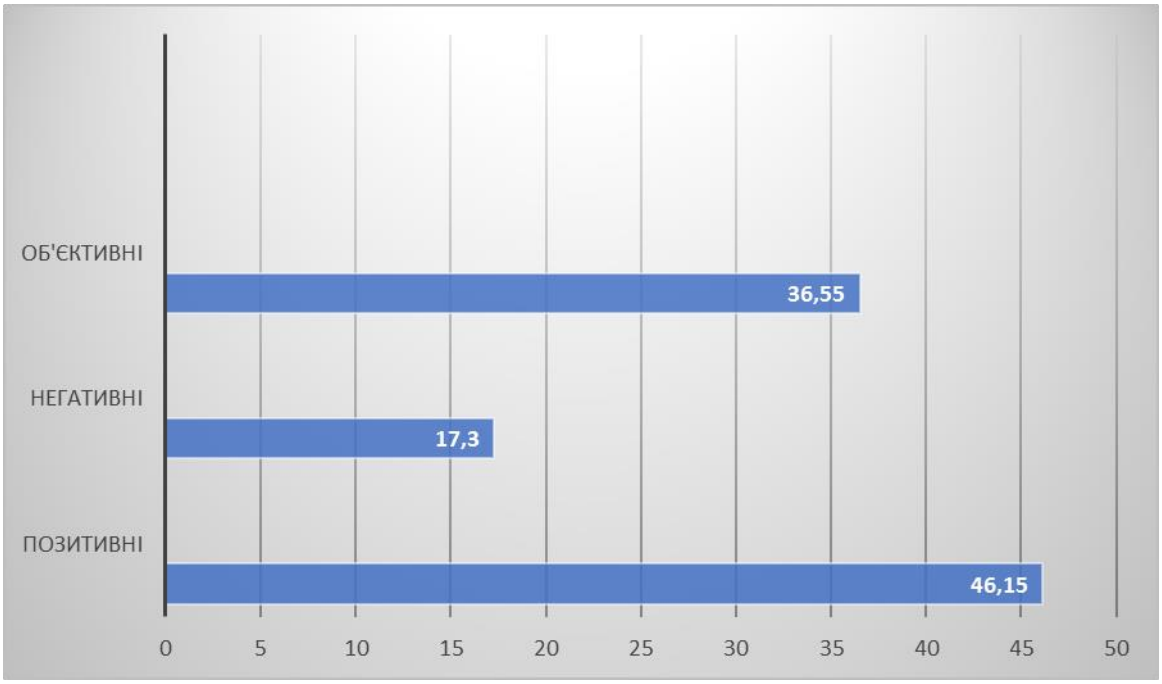

Рисунок 2.3 – Результати за методикою «Факти, що асоціюються з народженням дитини в сім'ї».

Серед опитаних жінок було помічено, що практично половина з них (46,15%) сприймає народження дитини як позитивне явище для себе. Ще близько 37% відносяться до новонародженої дитини об'єктивно, без виражених емоцій, тоді як лише 17,3% зазначили якесь негативне пов'язане з народженням своїх дітей. Давайте розглянемо ці негативні аспекти докладніше. Зокрема, виявилося, що жінки вважали певні фактори негативними, особливо це стосувалося запитань з 6-го по 12-те (див. Додаток Б). Наприклад, коли запитували про твердження "Народження дитини – ризик для здоров'я", було отримано наступні результати: 2 жінки оцінили це твердження в 5 балів, 5 жінок - в 4 бали, 6 жінок - в 3 бали, 3 жінки - в 2 бали, і 4 матері поставили 1 бал за 10-бальною шкалою. Загалом, це означає, що всі матері виразно висловили своє занепокоєння стосовно можливих ризиків, пов'язаних з народженням. Такі результати свідчать про різноманітні погляди жінок на народження дітей. Водночас, важливо зауважити, що більшість з них мають обґрунтовані побоювання та вагаються перед потенційними негативними наслідками.

У всіх матерів виявилося виражене занепокоєння можливими ризиками, пов'язаними з процесом народження дитини. Проте рівень їхнього стурбованості не перевищує позначки в 5 балів. Це може пояснюватися тим, що всі опитані жінки вже мають досвід материнства та вже зіткнулися з переживаннями щодо ризиків для свого та здоров'я своєї дитини. Варто відзначити, що ця обізнаність із ризиками залишається актуальною і тепер, оскільки процес народження - це важлива і відповідальна подія з медичної точки зору. Це стосується як матері, так і дитини, і вимагає пильності медичного персоналу, оскільки навіть невелика помилка може призвести до серйозних наслідків.

Цікаві результати отримані і щодо відповідей на твердження №9 «Народження дитини – необхідність залишити роботу, колектив». Загалом 20 опитаних жінок отримали 56 балів: 2 жінки виставили по 5 балів, 4 жінки - по 4 бали, 5 жінок - по 3 бали, 6 жінок - по 2 бали, і 3 матері оцінили це твердження в 1 бал, використовуючи 10-бальну шкалу. Це твердження має свої суперечності: з одного боку, народження дитини означає необхідність залишити роботу та колектив через декретну відпустку. З іншого боку, це рішення є особистим для кожної жінки, і вона може повернутися на роботу, якщо забажає, не обов'язково чекаючи трьох років декрету. Відповіді на це запитання також переплітаються з результатами наступного запитання №10: "Народити дитину – значить прив'язати себе до будинку". Жінки дали такі відповіді: 4 з них оцінили це твердження в 4 бали, 3 - в 3 бали, 9 - в 2 бали, 3 - в 1 бал, і одна жінка не погодилася з цим твердженням, загалом набравши 46 балів. Відповідно до отриманих результатів методики, серед досліджуваних жінок виділяються певні популярні настанови. Вони вказують на те, що «Дитина - радість в домі», «Дитина зміцнює сім'ю» та «Дитина - радість материнства» є визнаними та поширеними поглядами. З іншого боку, найменш прийнятні настанови включають у себе ідеї, що «Дитині складно

дати хорошу освіту, професію», «Діти віднімають кращу частину нашого життя», а також «Народження дитини - розлад, напруження у сім'ї» (табл. 2.2.)

Таблиця 2.2 – Середні значення показника «репродуктивна настанова» (у балах)

Показники	Середнє значення	Стандартне відхилення	Похибка середня (95%)
Дитина зміцнює сім'ю	5,61	3,89	0,42
Дитина – радість в домі	7,58	3,24	0,35
Дитина – радість материнства	5,59	3,89	0,43
Дитина – ласка, прив'язаність до батьків	3,62	3,71	0,4
Дитина надає сенс життю	3,79	3,79	0,41
Народження дитини – ризик для здоров'я	1,15	2,12	0,23
Народження дитини – розлад, напруження у сім'ї	0,9	2,05	0,22
Народження дитини – залежність від бабусь і дідусів	1,29	2,13	0,23
Народження дитини – необхідність залишити роботу, колектив	1,17	2,08	0,23
Народити дитину – значить прив'язати себе до дому	1,39	2,58	0,28
Дитина – проблема житла	1,11	2,33	0,25
Діти віднімають кращу частину нашого життя	0,79	2,26	0,25
Діти – це хвилювання за їх долю, майбутнє	3,02	3,08	0,34
Народження дитини – матеріальні труднощі	1,47	2,78	0,3
Дитина – помічник у сім'ї, опора у старості	2,24	2,99	0,33
Дитина – найвдячніший об'єкт інвестицій наших зусиль	2,49	3,01	0,33
Народження дитини – можливість виростити добру чуйну сердечну людину	3,06	3,04	0,33
Дитина – нащадок всього найкращого у мені	1,92	2,47	0,27
Дитина – найближча людина у горі й радості	2,73	2,87	0,31
Діти – гордість батьків	3,2	2,91	0,32
Дитині складно дати хорошу освіту, професію	0,68	1,86	0,2

Наступним етапом було визначення особливостей самовідношення, особистісної зрілості, ціннісних орієнтацій та уявлень про материнство як

основних психологічних детермінант репродуктивних установок. Тест-опитувальник самовідношення дозволив виявити три рівні самовідношення, що у свою чергу відрізняються за ступенем узагальненості: глобальне самовідношення; самовідношення, диференційоване за самоповагою, аутосимпатією, самоцікавістю та очікуванням ставлення до себе; рівень конкретних дій щодо свого «Я» (табл. 2.2). Після переведення отриманих «сирих балів» у накопичені частоти було виявлено, що у респондентів спостерігається середній рівень глобального самовідношення (14.31). В результаті дослідження було виявлено, що шкала очікуваного відношення інших (III), шкала самоцікавості (IV), шкала самовпевненості (1) шкала відношення інших (2) та шкала самозвинувачення (5) мають невиражені ознаки. Крім цього, такі шкали як самоповага (I), аутосимпатія (II), самовпевненість (1), самоприйняття (3), самопослідовність (4) та інтегральна шкала (I) мають виражені ознаки.

Таблиця 2.3 – Середні значення вираженості за опитувальником самовідношення

№	Найменування шкали	Середнє значення	Рівні прояву
1	Інтегральна	14,31	Ознака виражена
2	Самоповаги	7,6	Ознака виражена
3	Аутосимпатії	8,13	Ознака виражена
4	Очікуваного відношення від інших	6,63	Ознака невиражена
5	Самоінтересу	3,96	Ознака невиражена
6	Самовпевненості	4,06	Ознака невиражена
7	Відношення інших	3,64	Ознака невиражена
8	Самоприйняття	3,52	Ознака виражена
9	Самопослідовності	3,47	Ознака виражена
10	Самозвинувачення	3,83	Ознака невиражена
11	Самоінтересу	3,47	Ознака невиражена
12	Саморозуміння	3,51	Ознака яскраво виражена

Важливо, що шкала саморозуміння (7) є яскраво вираженим ознакою нашій вибірці. Саморозуміння проявляється в узгодженості когнітивних, емоційних та поведінкових процесів. Успішне саморозуміння – осмислений результат спостереження та пояснення людиною своїх думок та почуттів, мотивів поведінки. До того ж, це вміння виявляти сенс вчинків, здатність відповідати на причинні питання про свій характер, світогляд, ставлення до себе та інших людей, а також про те, як інші розуміють його.

Далі на рис. 2.4 пред'явлено рівні прояву глобального самовідношення у дівчат та молодих жінок.

Рисунок 2.4 – Рівні прояви глобального СМО у дівчат та молодих жінок

Залежно від набраної суми балів, респонденти були розподілені за рівнями: високий, середній, низький рівні самовідношення. У нашій вибірці є всі три рівні. Розподіл за рівнями представлено на рис. 2.4.

Кількісний аналіз результатів за методикою діагностики самовідношення виявив середній результат за глобальним показником у більшості респондентів – 78%. *Середній рівень* самовідношення проявляється у відчутті значущості своєї особистості та потенційну цінність «Я» для

інших. Дівчата цієї групи, найчастіше приймають себе, схвалюють свої вчинки, поведінку та реакції. У певних ситуаціях висловлюють звинувачення на свою адресу через свої промахи та недоліки. Їм притаманне відчуття почуття обґрунтованості та послідовності своїх внутрішніх спонукань та цілей, а також впевненість у контролі над своїми думками та емоціями.

Слід зазначити, що у 8% респондентів *високий рівень* глобального самовідносини. Респонденти з високим рівнем вірять у свої сили, здатні оцінити свої можливості, вміють контролювати власне життя, розуміють себе та самопослідовні. Вони виявляють дружність до свого «Я». Їм характерне схвалення себе в цілому і довіра до себе. Дівчата та молоді жінки з високим рівнем самовідношення очікують позитивного ставлення до себе від оточуючих. Вони висловлюють інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися із собою «на рівних», впевненість у своїй цікавості для інших.

У той же час, у 14% респондентів *низький рівень* самовідношення. Дівчата з низьким рівнем самовідношення не вірять у свої сили, не здатні оцінити свої можливості та непослідовні у своїх діях. Бачать у собі більше недоліків, ніж переваг. Їм характерна низька самооцінка та готовність до самозвинувачення. Це відображається в емоційних реакціях, роздратувані, зневазі, винесення самовироків, «знущання». Дівчата та молоді жінки з низьким рівнем самовідношення виявляють ворожість до власного «Я». Вони мають низький інтерес до самих себе і не впевнені у своїй цікавості для інших.

Методика діагностики особистісної зрілості виявляє інтегральний рівень особистісної зрілості, а також 5 базових складових зрілості: відповідальність, толерантність, самоактуалізація (саморозвиток), позитивне мислення, самостійність.

Виходячи з отриманих даних, середнє значення інтегрального рівня особистісної зрілості становить 71.83 бали та 150 можливих. Викладені

спостереження дозволяють стверджувати, що дівчата і молоді жінки нашої вибірки мають середній рівень особистісної зрілості.

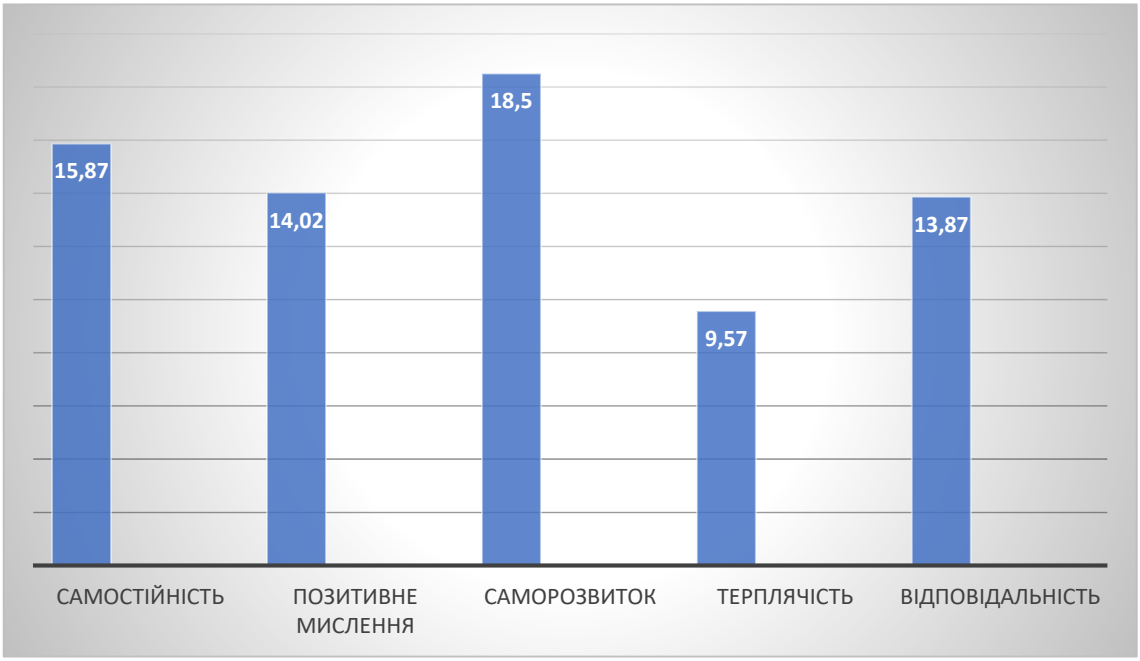

Рисунок 2.5 – Середні значення ОЗ за шкалами у дівчат та молодих жінок

На рис. 2.5. пред'явлено середні значення загального показника особистісної зрілості, і навіть окремих властивостей. Проведений статистичний аналіз дозволяє стверджувати, що дівчата та молоді жінки мають середній рівень відповідальності, саморозвитку, позитивного мислення, самостійності. Важливо відзначити шкалу терплячість. За результатами тестування, респондентки нашого дослідження мають низький рівень терпіння – 9.57 балів з 30. Терпимість - це система відносин особистості, що виявляється толерантним ставленням до навколишнього середовища (сенсуальна толерантність) та соціальних взаємодій (диспозиційна толерантність).

В інших дослідженнях на основі критеріїв особистісної зрілості розглянуто три рівні даного феномену - високий, середній та низький і

докладно їх розписано [37]. Таким чином, наш опис рівнів особистісної зрілості збігається із цими дослідженнями. Далі подано результати розподілу загального показника особистісної зрілості залежно від рівнів прояву.

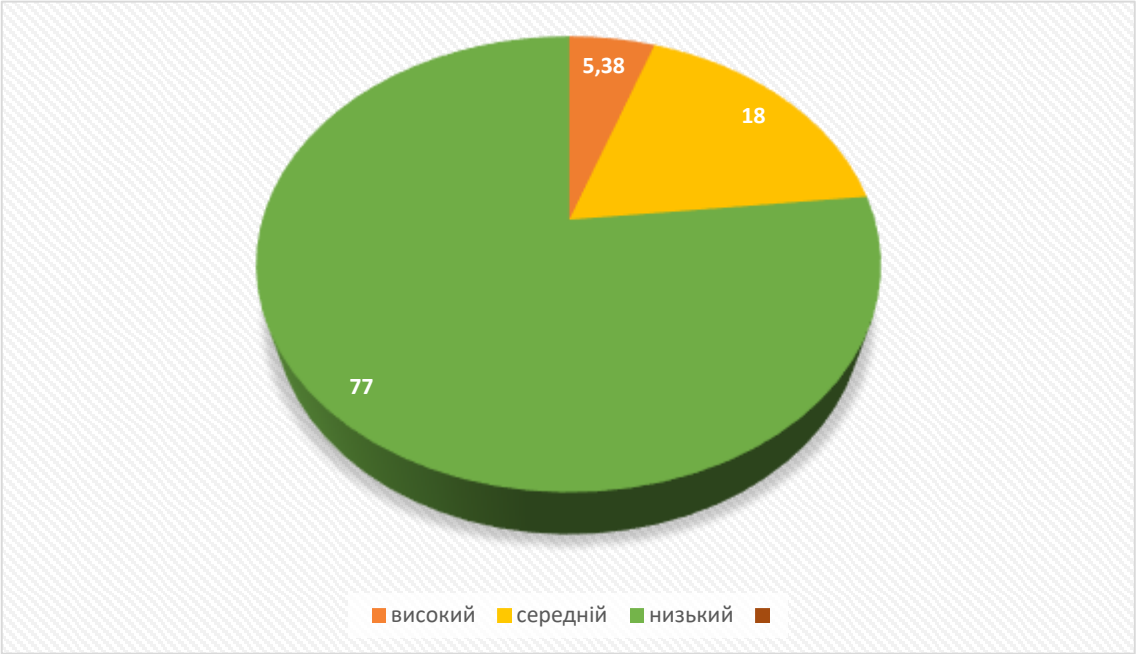

Рисунок 2.6 – Рівні прояви особистісної зрілості

Високий рівень особистісної зрілості лише у 5.38% респондентів. Респонденти з високим рівнем зрілості мають позитивне мислення, високий рівень відповідальності та толерантності, у більшості ситуацій виявляють самостійність, і прагнуть самовдосконалення. Дівчата та молоді жінки здатні брати на себе зобов'язання за все, що відбувається з ними в житті (інтернальний локус контроль). Вони часто виявляють толерантне ставлення до навколишнього середовища та соціальних взаємодій. Найчастіше прагнуть самовдосконалення. При вирішенні важливих завдань вони бачать в основному переваги, життєвий досвід, можливості, свої бажання та ресурси їх здійснення. Їм властиво рішучість, ініціативність, автономність та самопідтримка.

У переважної більшості спостерігається середній рівень особистісної зрілості, що становить 77% від вибірки. Як правило, такі люди мають середній рівень відповідальності, самостійності, толерантності, позитивного

мислення та самореалізації. Дівчата і молоді жінки із середнім рівнем особистісної зрілості мають змішаний локус контролю. Найчастіше, вони беруть зобов'язання за все, що відбувається з ними в житті, однак, часом вони перекладають відповідальність на обставини. Загалом, з розумінням ставляться до своїх недоліків та приймають недосконаліть людської природи. Вони переважно прагнуть самовдосконалення і самореалізації особистості. В одних ситуаціях їм властиво рішучість, ініціативність, автономність та самопідтримка, а в інших уявність, безініціативність, залежність.

Низький рівень особистісної зрілості зафіксовано у 18% опитаних. Респонденти з низьким рівнем особистісної зрілості мають негативне мислення, низький рівень відповідальності і толерантності, в більшості ситуацій виявляють залежність, і не прагнуть самовдосконалення. Вони мають екстернальний локус контролю, тобто схильні до перекладання відповідальності інших людей. Дівчата та жінки часто нетерплячі по відношенню до інших людей та різних ситуацій. Вони рідко прагнуть самовдосконалення. При вирішенні важливих завдань вони бачать в основному недоліки, життєві невдачі, обмеження, свої промахи і згадують лише негативний минулий досвід. Їм властиво нерішучість, безініціативність, залежність та самобичування.

Наступним завданням нашого дослідження було вивчення спрямованості особистості та ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе. Для реалізації цього завдання використовували методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. Для виявлення пріоритетних цінностей у дівчат та молодих жінок порівняли частоту, з якою кожній цінності присвоювався високий ранг (1, 2, 3). Для цього склали частоту рангів 1, 2, 3 і впорядкували сумарне значення за спаданням.

В табл.2.4 наведено результати середніх значень термінальних та інструментальних ціннісних переваг респондентів.

Таблиця 2.4 – Середні значення термінальних та інструментальних цінностей

	Термінальні цінності	%	Середнє значення	Інструментальні цінності	%	Середнє значення
	Здоров’я	78	2,44	Вихованість	60	4,45
	Любов	71	3,51	Чесність	38	5,95
	Сімейне життя	63	4,2	Життєрадісність	33	6,5
	Забезпечене життя	16	8,2	Освіта	33	7,92
	Життєва мудрість	13	8,84	Охайність	28	6,78
	Активне життя	11	8,77	Відповідальність	23	9,47
	Наявність друзів	10	7,28	Незалежність	17	10,36
	Розвиток	9	9,03	Раціоналізм	14	9,34
	Впевненість в собі	8	8,18	Терпимість	13	9,34
	Свобода	7	10,29	Тверда воля	11	14,23
	Цікава робота	7	8	Чуйність	10	9,54
	Продуктивне життя	6	11,56	Широта поглядів	9	10,57
	Природа	4	3	Ефективність	8	10,4
	Пізнання	2	11,29	Старанність	7	10,64
	Задоволення	1	12,84	Самоконтроль	7	8,92
	Визнання	1	11,95	Сміливість	7	7,31
	Щастя інших	1	13,54	Високі запити	3	14,52
	Творчість	1	13,47	Непримиренність	2	14,58

Встановлено, що лідируючі позиції займають такі термінальні цінності як: здоров'я (78%), кохання (71%), щасливе сімейне життя (63%). У той самий час, вихованість (60%), чесність (38%), життєрадісність (33%) та освіченість (33%). При цьому, цінності творчості (1%), суспільного визнання (1%), щастя інших (1%), високі запити (3%), непримиренність до недоліків у собі та інших (2%) мають найнижчі ранги, отже вони меншою мірою значущі для нашої вибірки.

Посилаючись на результати дослідження, ми збудували ціннісний профіль особистості дівчат та молодих жінок. Таким чином, пріоритетними цінностями учасників дослідження є: здоров'я, кохання, щасливе сімейне життя, вихованість, чесність, життєрадісність та освіченість.

Фізичне та психічне здоров'я - це найпріоритетніша цінність у ієрархічної системи дівчат та молодих жінок. Однією з головних цінностей

молодих жінок є любов, де вона розцінюється як духовна та фізична близькість з коханою людиною. Щасливе сімейне життя, також входить до числа пріоритетних цінностей нашої вибірки. Хороші манери, вміння поводитися відповідно до норм. Культура поведінки розцінюється як важлива складова життя. Крім цього, освіченість, чесність та життєрадісність знайшли відображення в системі ціннісних орієнтацій респонденток.

Таким чином, ми виявили основні психологічні детермінанти дівчат та молодих жінок. Діагностика самовідношення визначила, що такі параметри як самоповага, аутосимпатія, самовпевненість, самоприйняття, самопослідовність та інтегральна шкала є вираженими ознаками нашої вибірки. Дівчата та молоді жінки мають середній рівень відповідальності, саморозвитку, позитивного мислення, самостійності та низький рівень толерантності. Пріоритетними цінностями учасників дослідження є: здоров'я, кохання, щасливе сімейне життя, вихованість, чесність, життєрадісність та освіченість. Важливо також відзначити, що дівчата і молоді жінки приписують вищі бали своєму образу материнства, ніж образу своєї матері.

2.3. Програма тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки

Відповідно до мети та гіпотези дослідження було поставлене завдання дослідження: розробити програму тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки. Отож, перше, що потрібно було це вибрати систему вправ, націлених на розвиток позитивного самовідношення та особистісної зрілості, розширення уявлень про материнство, а також усвідомлення цінностей особистого життя та прийняття інших.

Тренінг є способом навмисних змін людини, вкладених у її особистісний розвиток через придбання, аналіз і переоцінку нею власного життєвого досвіду у процесі групового взаємодії. Він активізує прагнення

особистості до пізнання себе та самовдосконалення. Дозволяє учаснику прийняти особисту відповідальність за те, хто він є, і дає можливість стати «скульпторами» власної особистості. Психологічний тренінг — це особливий різновид навчання через безпосереднє «проживання» і усвідомлення досвіду, що виникає в міжособистісній взаємодії. У разі тренінг є основним джерелом розвитку суб'єктивності індивіда, його потреби активно створювати світ навколо себе і себе у цьому світі [4]. Зазначимо, що тренінг ми розглядаємо як метод створення умов для саморозкриття, розширення знань та уявлень про себе, осмислення власних цінностей.

Для проведення тренінгових занять було обрано групову форму роботи. Ми вважаємо, що саме у групі особистість більшою мірою готова до саморозкриття, дослідження себе та самопізнання. Група дозволяє особистості, зрозуміти себе, пізнати свої можливості, відкрити себе іншим. У цій взаємодії формуються та розвиваються нові навички. Вона є якоюсь лабораторією, де можна застосувати свої новопридбані способи поведінки. Атмосфера доброзичливості, прийняття та Підтримка є важливими складовими групової роботи. Таким чином, відмінністю програми є те, що програма тренінгу може бути реалізована дистанційно. Психологічна інтервенція може здійснюватися з метою створення умов для розвитку психологічних базових детермінантів, використовуючи засоби віддаленої комунікації як реального часу. Вибір змісту та методології програми було реалізовано з урахуванням специфічних особливостей віддаленої роботи.

У науковій літературі складно було знайти визначення онлайн-тренінгу, оскільки визначення даного поняття лише зароджується. Багато користувачів ПК називають онлайн-тренінг вебінарами, оскільки не бачать різниці. Однак між онлайн-тренінгом та вебінаром є відмінності. Отже, під «*онлайн-тренінгом»* ми маємо на увазі дистанційний метод психологічної інтервенції з метою створення умов для саморозкриття та особистісного

розвитку, використовуючи технічні засоби віддаленої комунікації в режимі реального часу

Процедура проведення. Онлайн-тренінг проводиться у веб-аудиторії. Модератор тренінгу створює онлайн-кімнату та запрошує всіх учасників. Кожен із учасників групи за запрошенням переходити до віртуальної кімнати. Учасники бачать тренера та презентований матеріал. Кожен має можливість брати участь у розмові, як і в час традиційного тренінгу. Організація робочого процесу є важливим аспектом під час реалізації програми онлайн-тренінгу. Для найефективнішого сприйняття інформації необхідний нейтральний фон, який не відволікатиме увагу тренера та учасників програми. Також необхідно врахувати правильне розташування камери, відповідний кут нахилу, правильне освітлення, а також оптимальну пропорцію обличчя та тіла. В свою чергу необхідно подбати про звукоізоляцію приміщення, в якому працює тренер. Якість сприйняття матеріалу, при сторонньому шумі суттєво погіршується. Технічна складова є одним із ключових компонентів дистанційної взаємодії. Тому дуже важливо попередньо налаштувати та перевірити техніку та Інтернет з'єднання перед кожним тренінговим заняттям. Для цього необхідні дисципліна та кооперація кожного учасника програми.

Онлайн-тренінги, як і інші методи мають переваги та недоліки. *Недоліки*. Дистанційна форма психологічної інтервенції перестав бути універсальної, оскільки потребує певного рівня володіння технічної грамотності. Це накладає додаткові обмеження. На жаль, під час онлайн-тренінгу можуть виникнути технічні проблеми. Припинення доступу учасників групи до онлайн ресурсів з вини провайдерів або інших причин - явище нерідке. Це може статися у найвідповідальніший момент групової взаємодії. До того ж, не завжди можна досягти гарантій безпеки та приватності в онлайн-тренінгу.

Онлайн – тренінг є відносно новим напрямом у психології. Ця методика ще не повною мірою випробувано науковою спільнотою, тому важко оцінити її ефективність у порівнянні з «живим» тренінгом. Також ще одним недоліком є складнощі сприйняття інформації. Деяким учасникам може бути важко, сприймати інформацію через екран комп'ютера. Це може суттєво вплинути на результат інтервенції.

До негативних сторін онлайн-тренінгу можна віднести низьку мотивацію. У «живій» групі, учасники найчастіше відчувають велику відповідальність, залученість та згуртованість перед тренером та один перед одним. В онлайн-тренінгу, в ситуації, коли кожен сидить за своїм комп'ютером, велика ймовірність відволіктися, паралельно займаючись своїми справами. Тренеру це важко контролювати.

Переваги. Онлайн-тренінги мають також низку позитивних аспектів. Одним з Позитивними моментами дистанційної роботи є вартість. Організація онлайн-тренінгу суттєво знижує витрати. Економія матеріальних ресурсів забезпечується за рахунок відсутності необхідності оренди приміщення, роздавального матеріалу, кава-брейків та ін Отримання нових знань, умінь і навичок у будь-якій точці світу без прив'язки до певного місця є важливою перевагою онлайн-тренінгів. Це, у свою черга, заощаджує час на дорогу. Проведення тренінгів у режимі онлайн дозволяє людям з обмеженими можливостями отримати доступ до професійної допомоги кваліфікованих спеціалістів, не виходячи із дому.

Сучасні програми організації відео конференцій дозволяють застосовувати різні методи групової роботи. Одним із ефективних методів групової роботи є «віртуальна кімната». Така форма роботи передбачає поділ групи на кілька підгруп, кожна з яких отримує посилання на свою «кімнату» та тимчасово ізолюється від інших учасників. Це дозволяє учасникам сфокусуватися на своїй Завдання, не відволікаючись на інші підгрупи, той

самий час, тренер, має можливість керувати процесом вільно, переміщаючись між онлайн – кімнатами.

Структура програми тренінгу включає 4 блоки, кожен із яких, спрямований формування певних детермінант. Основними завданнями програми тренінгу є:

1. Формування позитивного самовідношення: розвиток прагнення самопізнання, занурення у свій внутрішній світ, орієнтація у ньому і розуміння себе; формування почуття внутрішньої стійкості та довіри до себе; розвиток відчуття почуття обґрунтованості та послідовності своїх внутрішніх спонукань та цілей.

2. Розвиток основних складових особистісної зрілості (відповідальність, самостійність, терпимість, позитивне мислення).

3. Усвідомлення своєї системи ціннісних орієнтації та створення умов для розкриття та осмислення груп цінностей «особисте життя» та «прийняття інших».

4. Поглиблення знань про структурні компоненти образу материнства та розширення уявлень про себе у ролі майбутньої матері.

При розробці програми керувалися такими принципами:

1) Принцип системності. Програма тренінгових занять є структурованим і систематизованим матеріалом у формі групових занять.

2) Принцип обліку вікових та індивідуально-психологічних особливостей учасників програми. Враховуються вікові зміни юнацького віку з одного боку, та розцінює унікальні особливості розвитку особистості – з іншого.

3) Принцип відповідності цілей тренінгу його змісту. Він має на увазі послідовність тренера у реалізації поставлених цілей та завдань, заявлених на початку програми.

4) Принцип комплексності методів психологічної інтервенції. При розробці програми тренінгу було використано різні прийоми, методи та техніки.

5) Принцип реалістичності. Даний принцип дозволяє створити середовище, максимально наближене до реальності.

6) Принцип фізичної закритості. Цей принцип передбачає незмінність складу групи протягом тренінгового процесу.

7) Принцип просторово-часової організації. Він передбачає проведення занять у заздалегідь певний час у конкретній віртуальній кімнаті (Zoom та Telegram).

8) Принцип дистанційної роботи. Вибір прийомів, методів та психологічних технік з урахуванням специфічних особливостей віддаленої роботи.

Програма складається з трьох основних блоків та чотирьох підблоків (рис.2.7)

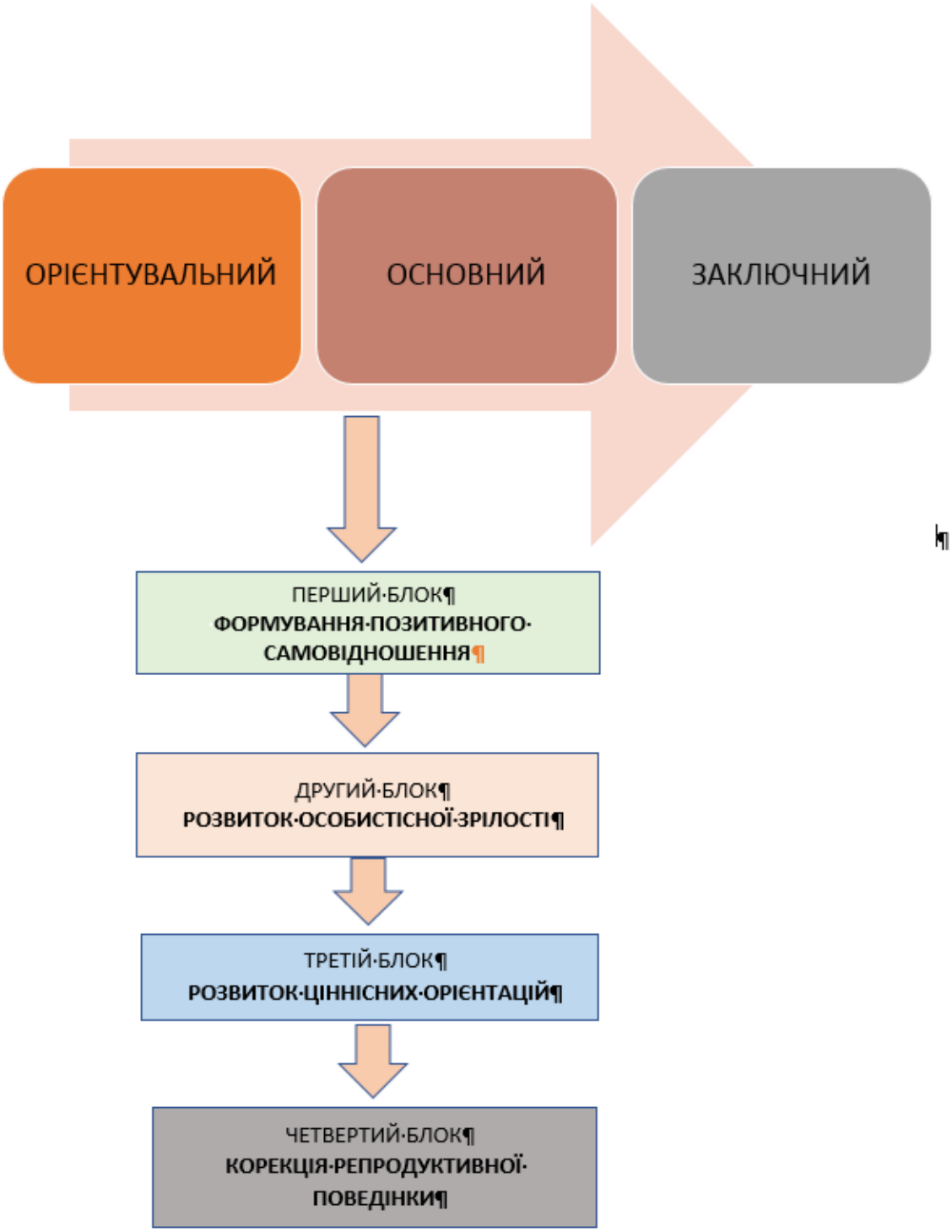

Рисунок 2.7 – Програма тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки

Орієнтовний блок спрямовано на знайомство учасників тренінгової групи. На даному етапі визначаються цілі та очікування, вводяться групові норми роботи, прояснюються організаційні моменти. Важливим моментом орієнтовного блоку є ознайомлення учасників зі структурою проведення

онлайн-тренінгу. Вправи орієнтовного блоку: «Самопрезентація; «Правила групи»; «Спалах»; «Я бажаю тобі» (1 заняття).

Основні блоки:

Перший блок. Одним із важливих акцентів першого блоку є формування нового ставлення до самого себе за допомогою поглиблення знань про себе, саморозуміння та прийняття себе. Цільовими «мішенями» цього етапу є: розширення знань та уявлень про себе; розвиток інтересу до власних думок та почуттів; готовності спілкуватися із собою «на рівних»; розвиток впевненості у своїй цікавості для інших; сприяння у формуванні почуття внутрішньої стійкості та довіри до себе; розвиток відчуття почуття обґрунтованості та послідовності своїх внутрішніх спонукань та цілей та ін.

На цьому етапі використовуються такі методики та вправи: «Хто я?»; «Створення маски»; «Автопортрет»; «Сходи прогресу»; «Хочу, можу, вмію»; «Подія у моєму житті»; «Художній фільм»; «Еміграція»; «Відеоролик» «Коло чесноти»; «Ви мене дізнаєтеся»; «Я ціную себе» (3 заняття).

Другий блок. Цей блок спрямований на розвиток певних складових особистісної зрілості: відповідальність, терпимість, позитивне мислення, самостійність. Основне завдання даного блоку полягає у розвитку вміння особистості бачити у вирішенні життєвих завдань гідності, можливості, бажання та ресурси до їх здійснення. Одним із важливих акцентів стає формування стійкості до впливів довкілля та толерантності у соціальних взаємодіях. До того ж, підвищення рівня автономності (самостійності) та стимулювання особистої відповідальності. Вправи другого блоку включають такі завдання: «Відповідальність»; «Визначення»; «Відповідальність за свої проблеми»; «Психологічний портрет самостійної особистості»; «Що нас об'єднує»; «Толерантний словник» "А я вважаю ..."; «Сінквейн «Толерантність»; «Комплімент»; «Бачити те, що приховано»; «Тик так»; «На позитиві»; «Успіх у минулому» (3 заняття).

Третій блок присвячений усвідомленню своєї системи ціннісних орієнтацій. Одним із важливих акцентів даного етапу стає створення умов для розкриття та осмислення груп цінностей «особисте життя» та «прийняття інших». Як важливе завдання програми виступає усвідомлення термінальних і інструментальних цінностей: кохання; наявність добрих та вірних друзів; свобода; щасливе сімейне життя; задоволення; самоконтроль, толерантність, чуйність, широта поглядів, чесність. Також стимулювання шанобливого ставлення до сім'ї, її цінностей та майбутньому материнству. На цьому етапі використовуються такі методики та вправи: «Мої цінності»; «Інформаційний блок» «Цінності особистого життя та прийняття інших»; «Афірмації»; «Сполучна нитка»; «Сімейні цінності»; «Рецепт щастя»; «Притчі про сімейні стосунки та цінності» *(2 заняття).*

Четвертий блок-спрямований на поглиблення знань про когнітивні, емоційні та поведінкові репрезентації материнства. Розширення знань про психологічні та соціальні аспекти материнства є пріоритетним завданням даного блоку. Важливим напрямом стає створення умов для емоційного сприйняття ситуації материнства: оцінки та судження щодо материнства; переважаючий фон настрою; задоволеність себе у ролі матері майбутньому та інших. Не менш важливим аспектом цього блоку є поглиблення знань та розширення поведінкових уявлень про материнство. Цільовою «мішенню» даного етапу є розширення уявлень про материнство («Образ своєї матері» та «Образ себе у ролі майбутньої матері») в учасників тренінгової групи. У цей блок включені такі вправи: «Асоціації»; «Дерево материнської компетентності»; «Інформаційний блок»; «Сонце материнської лінії» «Таблиця»; «Рефлексія»; «Я як майбутній батько»; «Діалог із внутрішньою дитиною»; «Проективний малюнок»; «Всі у твоїх руках». (*2 заняття)*.

Заключний блок націлений на закріплення отриманих знань та досвіду, а також обмін думками та враженнями між учасниками тренінгу. До цього

блоку входять такі вправи: «Що я придбав»? «Валіза в дорогу»; «Подарунок»; «Оплески» *(1 заняття).*

Таблиця 2.5 – Структура тренінгового заняття

№	Елемент заняття	Ціль	Тривалість
1	Ритуал привітання	Згуртування учасників групи, створення атмосфери довіри та сприятливого емоційний фон.	10
2	Розминка	Налаштування на продуктивну групову діяльність шляхом на рівень активності та емоційний стан учасників тренінгу.	15
3	Основний зміст	Основний зміст заняття включає комплекс тренінгових вправ, націлених на встановлення сприятливих взаємин між учасниками групи. Сприяння в розвитку психологічних детермінант є пріоритетної складової змісту тренінгових занять. Наприкінці багатьох вправ учасникам виділяється час для зворотного зв'язку та рефлексії: що було важко, а що легко в ході виконання вправи.	30
4	Кава-брейк	Короткочасне припинення заняття дає можливість учасникам відпочити та поспілкуватися у неформальній обстановці.	10
5	Рефлексія	Усі охочі висловлюють свою думку та враження про проведене заняття: учасникам задаються питання про те, що було важко, а що легко, які емоції вони відчували під час заняття, як вони зможуть застосувати придбані знання та вміння.	20
6	Ритуал прощання	сприяє завершенню заняття та зміцненню почуття єдності у групі (аплодисменти наприкінці заняття)	5

Вище у табл. 2.5 надано структуру тренінгового заняття. Усі заняття мають певну структуру, що складається з кількох елементів: вітання

учасників групи, розминочна вправа, основний зміст (інформаційний блок або основна вправа), рефлексія заняття, що пройшов, і ритуал прощання.

Висновки до розділу.

У цьому розділі ретельно розглянуто організацію та методику проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок. Дослідження було належно структуровано і проведено з врахуванням наукових стандартів, що надає йому важливість та достовірність.

За підсумками дослідження виявлені певні закономірності та тенденції в репродуктивній поведінці жінок, що можуть бути важливими для розвитку подальших психологічних підходів. В цьому розділі обговорюється програма тренінгу, спрямована на розвиток психологічних аспектів репродуктивної поведінки жінок, на основі результатів дослідження. Ця програма має на меті покращити психологічну готовність жінок до репродукції та підвищити рівень їхнього психологічного комфорту у цьому контексті.

Загальний висновок полягає в тому, що розділ 2 надає важливі відомості щодо проведення емпіричного дослідження, його результатів та програми тренінгу, що сприятимуть подальшим дослідженням і розвитку психологічних підходів до репродуктивної поведінки жінок.

ВИСНОВКИ

1. Таким чином, теоретичний аналіз досліджуваної проблематики дозволив констатувати, що репродуктивна поведінка являє собою складний, багатофакторний феномен, який визначається взаємодією біологічних, психологічних та соціальних факторів. У соціально-психологічних дослідженнях репродуктивна поведінка розглядається як поведінка, пов'язана з генерацією потомства. Вона включає в себе такі аспекти, як сексуальна поведінка, планування сім'ї, народження дитини, виховання дітей. Сучасна проблематика дослідження репродуктивної поведінки включає в себе питання впливу змін у соціальних умовах на репродуктивну поведінку, роль репродуктивної поведінки у забезпеченні демографічної безпеки, а також психологічні фактори, що впливають на репродуктивну поведінку.

2. Аналіз структури психологічної складової репродуктивної поведінки свідчить про її високий ступінь складності та багатогранності. Сучасне розуміння цього поняття визначається впливом соціокультурних чинників, гендерних ролей та етичних переконань. Основні компоненти включають соціально-психологічні аспекти, емоційні відчуття та пізнавальні фактори, що формують ставлення особи до репродуктивної поведінки. Дослідження цієї структури дозволяє враховувати різноманітність впливу факторів на рішення про вибір партнера, усвідомленість сімейного планування та взаємодію у сім'ї. Підкреслюючи емоційну та пізнавальну важливість репродуктивної поведінки, можна визнати, що формування психологічної складової є ключовим аспектом в розвитку сучасного сімейного життя та визначенні ставлення до важливих аспектів розмноження та виховання дітей.

3. У ході проведеного емпіричного дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок виявлено, що ця складова включає різноманітний спектр аспектів, визначаючи ставлення жінок до

вагітності, вибору партнера, участі у репродуктивній охороні та вихованні дітей. Результати показали, що соціокультурні чинники, такі як культурні норми та гендерні ролі, мають значущий вплив на формування психологічної складової репродуктивної поведінки. Значущим елементом виявилася емоційна компонента, включаючи ставлення до материнства та батьківства, що акцентує необхідність уважного вивчення емоційного аспекту при аналізі репродуктивної поведінки. Дослідження вказує на важливість пізнавальних факторів, таких як свідомість та інформованість, у формуванні усвідомлених рішень про репродукцію та підкреслює необхідність надання належної інформації для забезпечення інформованого сімейного планування. Отже, емпіричне дослідження психологічних особливостей репродуктивної поведінки жінок є важливим етапом в розумінні та підтримці репродуктивного здоров'я та благополуччя жінок.

4. У висновку до програми онлайн-тренінгу щодо розвитку психологічних особливостей репродуктивної поведінки можна визначити, що ця програма має цілісну та структуровану концепцію, яка спрямована на формування позитивного підходу до репродуктивної поведінки та психологічного благополуччя. Структура програми включає чотири блоки, кожен із яких ретельно спроектований для формування певних детермінант репродуктивної поведінки.

Основні завдання програми тренінгу структуровані таким чином, щоб сприяти розвитку позитивного самовідношення, розширювати основні складові особистісної зрілості, усвідомлювати ціннісні орієнтації та поглиблювати знання про материнство.

Перший блок спрямований на формування позитивного самовідношення, надаючи учасникам можливість самопізнання та взаємодії із своїм внутрішнім світом. Другий блок сприяє розвитку основних складових особистісної зрілості, таких як відповідальність, самостійність, терпимість та позитивне мислення.

Третій блок фокусується на усвідомленні системи цінностей учасників, створюючи умови для розкриття та осмислення груп цінностей «особисте життя» та «прийняття інших». Це сприяє розумінню власних цінностей у контексті репродуктивної поведінки.

Четвертий блок покликаний поглибити знання про структурні компоненти образу материнства та розширювати уявлення про себе у ролі майбутньої матері, сприяючи таким чином усвідомленню і позитивному прийняттю цієї соціально значущої ролі.

Отже, програма тренінгу розроблена як комплексна інтерактивна система, спрямована на глибоке вивчення та розвиток психологічних аспектів репродуктивної поведінки, забезпечуючи учасникам засоби для самовдосконалення та позитивного ставлення до власного репродуктивного життя.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Акименко Ю. Ф. Психологічна корекція ставлення батьків до дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07./ Ю. Ф. Акименко. К., 2003. 19с.

2. Астахов В. М., Бацилєва О. В., Пузь І. В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2023. 125 с.

3. Астахов В. М., Пузь І. В. Дослідження репродуктивних установок як елементу репродуктивної поведінки сучасної молоді. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: зб. наук. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. С. 175-179.

4. Балл Г., Нікуленко О. Трактування вчинку в теоретичному доробку С.Л. Рубінштейна і В.А. Роменця // Психологія і суспільсьво. – 2011. № 2. С. 124 -129

5. Балл Г.О. Раціогуманістична орієнтація в опрацюванні категорії особистості у психології // Актуальні проблеми психології. Т. 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / За ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. К., 2011. Вип. 4. Ч. 1. С.10–20.

6. Бацилева О. В. Медико-психологічні особливості репродуктивного здоров'я молоді у сучасних умовах. *Збірник наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С.Д. Максименка. Т. Х, Ч. 9. К., 2008. С.63-72.

7. Бацилєва О. В., Пузь І. В. Вагітність як етап формування материнської сфери жінки. *Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського*: Збірник наук. праць / За ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т.2. Вип.5. Миколаїв: МДУ, 2010. С. 32-37.

8. Бацилєва О. В. Психоемоційний стрес та його роль у виникненні порушень репродуктивного здоров'я жінки. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2010. Том 10, Вип. 16. С. 52-61.

9. Бацилєва О. В. Психосоціальні особливості жінок пізнього репродуктивного віку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. Київ, 2014. Том. 11. Вип. 13. С. 63-70.

10. Бевз Г.М. Соціально-психологічні чинники виникнення та розвитку прийомного батьківства: дис... канд. психол. наук : 19.00.05 / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. К., 2001. 281 с.

11. Беженар Г. Сім'я очима підлітків: результати емпірічного дослідження. *Психолог*. 2011. Жовтень (№ 40). С. 3-17.

12. Васильченко О.М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навчально-методичне видання / О.М. Васильченко – К.: 2012. – 96 с.

13. Васильченко О.М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія / О.М. Васильченко. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 547 с.

14. Гарват Н.В., Джигун Л.М. Вивчення впливу оточення, підтримки та ставлення суспільства до материнства на репродуктивну поведінку. Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Progressive Methods and Tools» (November 6-8, 2023). Riga, Latvia. P.82-85

15. Гусак Н.І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.

16. Даниленко Н.В. Формування психологічної готовності жінки до материнства: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

17. Дармостук Н. В. Статеворольові чинники формування психологічної готовності до материнства: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 [Электронный ресурс] / Н. В. Дармостук; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Х., 2011. 20 с. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2011/11DNVGDM.zip

18. Добронравова І. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2005. № 1. С. 168–180.

19. Жилка, Н.Я. Характеристика деяких показників репродуктивного здоров'я жіночого населення України / Н.Я. Жилка, І.С. Миронюк, Г.О. Слабкий // Wiadomości Lekarskie (Польща). 2018. Т. LXXI, № 9. С. 1803–1808.

20. Іванов Д. І. Психологічний аналіз системи дитячо-батьківських стосунків у парадигмі глибинної психології. : дис... канд. наук: 19.00.07 /Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. Сімферополь, 2005. – 188 арк.

21. Івачевська О. В. Дослідження особливостей репродуктивної мотивації молодих жінок: проблеми і перспективи. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. К. : Мілленіум, 2013. С. 152–163.

22. Ігнатенко О. В. Психологічні особливості прояву репродуктивної установки в юнацькому віці: Автореф. дис. канд. психол. наук. Киев., 2012. 16 с.

23. Іщук О.Ю. Психологічна підготовка вагітної жінки до перших пологів: автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.07 [Електронний ресурс] / О.Ю. Іщук; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. — 19 с. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08ioyjpp.zip

24. Калиниченко, Д.О. Кількісна оцінка репродуктивного потенціалу жінок раннього фертильного віку. *Екологія і здоров'я.* 2019. № 3. С.11–16.

25. Мальована Ю.М. Сімейні фактори формування материнської сфери у жінок із загрозою переривання вагітності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.04 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2006. 20 с.

26. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки: лабораторний практикум / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, Т. В. Первушина. Вінниця : ВНТУ, 2011. – 139 с.

27. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк, 2002. – 251 с.

28. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодої сім'ї [Текст] : монографія / Мирослава Іванівна Мушкевич, Раїса Петрівна Федоренко, Тамара Іванівна Дучимінська, Людмила Іванівна Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

29. Потапчук Є. М., Карпова Д. Є. Психологічна діагностика сімейних ролей як моделей поведінки подружжя : довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «Polylux design & print», 2021. 52 с.

30. Проскурняк О. П. Психологічна структура та особливості прояву феномену готовності до материнства: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 [Електронний ресурс] / О.П. Проскурняк; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2010. 20 с. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10popfgm.zip

31. Пузь І. В. Особливості формування материнської поведінки у жінок різного репродуктивного віку. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 20-21 квітня 2016 р.) / голов. редактор Є. М. Потапчук / М-во освіти і науки України,

Хмельницький нац. ун-т, каф. практ. психол. та педагог. (та ін.). Хмельницький : ХНУ, 2016. С. 126-128.

32. Пузь І. В. Психологічні особливості материнства у жінок в ранньому репродуктивному віці. *Науковий вісних Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки»*. 2016. Вип. 4. С. 194-199.

33. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. / О. А. Столярчук. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.

34. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. К. : Либідь, 2006. С. 316–358.

35. Тіунова О.В. Психологічні умови формування відповідального ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

36. Ткачова В. О. Стан і перспективи розвитку сім'ї в сучасному українському суспільстві (соціально-філософський аналіз): автореф.дис.на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук Електронний ресурс / В.О. Ткачова; Одеський національний морський ун-т Міністерства освіти і науки України. О., 2008. Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philosophy_psychology&id=957.

37. Федоренко Р. П. Психологія молодої сім'ї і сімейна криза: Моногр.– Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.

38. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст] : навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. Вид. 2-ге, змін. та доповн.– Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.

39. Швець О. А. Вагітність та пологи як чинники зміни смисложиттєвих орієнтацій жінки: автореф. дис. канд. психол. наук: 09.00.04

- медична психологія / О. А. Швець. К : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2011. — 16 с.

40. Шевчук Г.С. Розвиток материнської ідентичності у структурі Я-концепції жінки. *Соціальна психологія*. 2010. № 3 (41). С. 137-151.

41. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні : Монографія [Текст] / Авт. кол. Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України та Українського центру соціальних реформ під кер. Е. М. Лібанової К. : АДЕФ-Україна, 2008. 256 с.

42. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С.80-84.

43. Язвінська О.С. Вплив рівнів домагань у подружжі на сімейні стосунки : автореф...кандид. психолог.наук: 19.00.01 / Язвінська Олена Станіславівна; КНУ ім. Т.Шевченка. К.,2000. 20 с.

44. Яремчук Н.В. Психологічні особливості підготовки молодих жінок до майбутнього материнства: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 [Електронний ресурс] / Н.В.Яремчук; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». К., 2010. 22 с. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10YANDMM.zi.

45. Amato P.R., Landale N.S., Havasevich-Brooks T.C., Eggeben D.J., Schoen R., McHale S. Precursors of Young Women's Family Formation Pathways. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 70, Dec 2008. pp.. 1271-1286.

46. Belsky J. Childhood experience and the development of reproductive strategies. *Psycothema*. Vol.22, n" 1, 2010. pp. 28-34.

47. Ehrle G. M., & Day H. D. Adjustment and family functioning of grandmothers rearing their grandchildren. Contemporary Family Therapy // Journal of Family Issues. 1994. 16(1). P. 67-82

48. Fine-Davis M. et al. Fathers and mothers: dilemmas of the work-life balance: a comparative study in four European countries. Dordrecht-Boston-London, 2004. 344 c.

49. Lee C., Gramotnev H. Motherhood Plans among Young Australian Women: Who Wants Children These Days? // Journal of Health Psychology. Vol 11(1), Jan, 2006. pp. 5-20.

50. Mitchell E. Multiple Triangulation: Amethodology for nursing science. Advances in Nursing Science. 1986. Vol. 8. P. 18-26.

51. Moss H.A. Communication in mother-infant interaction: Nonverbal communication. Adv. In the study of communication and affect/Eds L.Krames, PPIiner, T.AIIoway. N.Y.-L.: Plenum, 1974. V. 1. P. 171 –192.

52. Pollio H. Behavior and existence. - Monterrey (Calif.): Brooks/Cole, 1982. 414 p.

53. Stock D., Thelen H. Emotional dynamics and group culture.- Washington, 1958. 213 p.

54. Tolman E. C. A new formula for behaviorism // Psychological Review. 1992. V. 29. P. 44–53.

55. Pinson-Millburn, N. M., Fabian, E. S., Schlossberg, N. K., & Pyle, M. Grandparents raising grandchildren. *Journal of Counseling &Development*. 1996. V. 74. P. 548-554.

56. Reynolds G.P., Wright J.V., Beale B. The roles of grandparents in educating today's children [Electronic version] // Journal of Instructional Psychology. Dec, 2003. – URL: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FCG/is_4_30/ai_112686167.